Přítomnost

ROČNÍK IV. V PRAZE 17. BŘEZNA 1927. ČÍSLO 10.

POLITIKA

Strana v nesnázích.

II.

Pan poslanec Moudrý odpověděl na první část našeho článku v plzeňském »Českém směru«. A odpovídá nám v podstatě takto: V národně sociální straně nic se nestalo, vše je v nejkrásnějším pořádku, po Stříbrném už nikdo ani nevzdechne, divím se vám, že pořád tolik uvažujete. — Nevíme ovšem, do jaké míry jsou tato slova určena pro vnitřní potřebu strany; jestliže však opravdu obsahují objektivní názor páně poslanců na dnešní stav věcí v jeho straně, pak nám přicházejí právě vhod, neboť píšeme svůj článek přímo z toho důvodu, abychom varovali před náladou tak spokojenou a bezstarostnou. Nechceme nic jiného, než aby nynější vedení národně sociální strany si uvědomilo, že je v situaci, kdy musí vzíti rozum do hrsti a sebrat všechnu energii, která je k disposici. Pan poslanec Moudrý se tváří, jakoby už skoro bylo možno odebrat se dolů do kajuty a odpočinout si trochu. Po našem názoru mělo by se spíše vydat heslo: všichni muži na palubu! Je možná pravda, že přímé nebezpečí náhlého rozvratu straně již nehrozí. Ale vždy ještě zůstává nebezpečí pomalého slábnutí a drobení.

Nic nepomáhá popírat p. posl. Stříbrného, který se jako smůla lepí na periferii strany. I tomu bychom věřili, že by se možná už málokdo ve straně o p. Stříbrného staral, kdyby on sám sebe neuváděl pečlivě na paměť. Ale musí se počítat právě s tím, že on z dobré vůle nepřestane ze sebe dělati problém strany, a že tam, kde se po něm nevzdychá spontánně, dovede si přece nějaké ty vzdechy vynutit. Každá strana a za každého vedení má své nespokojence. Pro všechny tyto živly v národně sociální straně je p. Stříbrný laskavou centrálou. Učinil nejrozumější kousek, jaký se svého stanoviska mohl učiniti: odepřel jaksi vzíti na vědomí usnesení brněnského sjezdu o vyloučení; přes všechnu námahu vedení strany nepokládá se za někoho, kdo stojí mimo stranu, nýbrž jen za »národně sociální oposici«. Ví, že mimo tuto stranu není pro něho slušné budoucnosti; zakládati novou stranu je podnik velmi riskantní a specielně pro p. Stříbrného beznadějný, nikoliv v poslední řadě právě pro volební reformu, o niž se sám v r. 1925 horlivě přičiňoval; mimo to vůdcovský talent p. Stříbrného není toho druhu, který se hodí k zakládání nové strany; to dovedl kdysi Klofáč, ale nedovedl by to Stříbrný; je zcela bez těch vlastností, které bychom mohli nazvati prorockými a jichž je třeba do základů každého nového hnutí; úspěšní oportunisté nebývají úspěšnými kacíři; bránil se zuby nehty, aby nemusil jíti do oposice s celou stranou; tím hůře by mu bylo v oposici bez strany; pro novou stranu bylo by také třeba více myšlenek, než nám p. Stříbrný ukázal za své politické kariéry. Krátce, je z mužů, kteří ukazují talent, jsou-li neseni, ale mají-li sami nésti, ukazují daleko méně talentu. Těchto slabin své posice je si asi p. Stříbrný dobře vědom. Jako praktik nechce sázeti semínko do země, je-li vedle pěkný košatý strom, v jehož koruně už dlouho seděl a kam by se snad při určité dávce vytrvalosti a neodbytnosti mohl zase vyšplhat. Pokud se vstupu do jiné strany týká, ví p. Stříbrný dobře, že političtí trosečníci v takových případech nemohou očekávati, že jim vyjde vstříc slavnostní poselstvo a že by se potkávali s velkou úctou a vážností. Jít mezi černé košile pak nemůže nikdo, kdo se ještě neodhodlal býti politickým desperádem. Ze všech těchto důvodů chytil se p. Stříbrný ve dveřích strany a drží se pevně. Chceme říci, že je to nebezpečné pro stranu, drží-li se jejich dveří muž s nesporným politickým talentem, jako je p. Stříbrný, a že snáze než důvody ke klidu by shledala důvody k neklidu. Dokud p. Stříbrný neuprázdní tuto nelegální sice, ale významnou posici, bude v národně sociální straně stále hroziti převrat, a všechny sjezdy strany budou mít plné ruce práce, aby potlačily návrhy, jež bude on prostřednictvím svých přátel ve straně podávat. Že bez přátel není, o tom svědčí už ten fakt, že na př. p. posl. Tučný je od brněnského sjezdu v předsednictvu náramně řídkým hostem. Nejvíce, co se tvrdí v této záležitosti, jest, že se tam objevil jednou. Nebezpečí nového převratu se strana stále ještě nezbavila. Stříbrný byl hlasováním ze strany vyloučen, Stříbrný může být hlasováním vzat do ní zpět, zejména kdyby se mu podařilo ještě několik takových věcí, jako byl proces s p. Bičištěm. Potom by ovšem byla uspořádána v národně sociální straně hotová bartolomějská noc, po níž by strana přestala být tím, čím je dnes.

Na druhé straně je pravda, že také posice p. Stříbrného se časem drobí. Čím dále od brněnského sjezdu, tím více bledne v mysli stranického sboru vzpomínka na něj. Poněvadž v tomto odstavci mluvíme o slabinách posice p. Stříbrného, uvedeme také tuto: není zcela jisto, dovede-li si sám pomoci od svých nepřátel, ale tolik se zdá býti pravděpodobno, že ho jeho přátelé zahubí. Někteří jeho nejintimnější spolupracovníci vlekou ho na cesty, které se již zcela uchylují ze směru československého socialismu a splývají se směrem národně demokratickým, dokonce ani ne s jeho levým křídlem. Půjde-li p. Stříbrný ještě dále tím směrem, kterým už učinil několik kroků, bude se sice hoditi ještě k tomu, aby se stal něčím takovým, čím je p. Hudec v národní demokracii, ale ne už k tomu, aby znovu získal vůdcovství ve straně, která se hlásí k československému socialismu. A že přízeň národních demokratů a klerikálů, agrárníků, luďáků a fašistů je pro p. Stříbrného darem danajským, mohl poznati už na brněnském sjezdu. Zde to hlavně pro tuto neskrývanou přízeň prohrál. Pan Stříbrný je ovšem v mizerné situaci, v které by mnohý muž ztratil hlavu: nemá mnoho přátel, a ještě se jich musí varovat. Je chybou, útočí-li na stranu, neboť to posiluje odpor v ní proti němu; ale je i chybou, neútočí-li, poněvadž pak se o něho nikdo nestará.

Vyslovíme své přesvědčení, že po jednom měsíci či po dvou, až se dohraje jedna hra, která je teprve rozehrána, p. Stříbrný přestane býti své bývalé straně tím nebezpečím, jakým je jí až dosud. Pak už zůstane jen ono vleklé nebezpečí malátnosti a ochabnutí, které se v posledních měsících několikráte jevilo jako reální nebezpečí této strany.

Skončili jsme posledně svůj článek tou hypothesou, že po odchodu p. Stříbrného churaví národně sociální strana nejvíce na nedostatek vůdce. Je ovšem pravda, že p. Stříbrný byl více parlamentním než lidovým vůdcem a že více než o myšlenky se staral o ceny, které se v koalici platí za to nebo za ono. Ale i parlamentního vůdce je straně zapotřebí. Že národně sociální strana sama tento nedostatek vůdce cítí, jeví se už tím, že činí pokusy suplovati vůdce jménem Masarykovým. Klofáč sám jaksi již přestal býti plně aktivním vůdcem. Pokud se pak Beneše týká, je tajemstvím, dovedl-li by býti i vnitropolitickým vůdcem. Úřad zahraničního ministra, který nemá jako zástupce své strany, nýbrž jako odborník, činí z něho ovšem figuru velmi mlčelivou a nutně tak opatrnou, že při tom na vedení strany není ani pomyšlení. Tedy i kdyby snad Beneš mohl býti vůdcem své strany, není jím zatím, a to v této situaci není pro stranu o nic lepší, než kdyby nedovedl.

—fp—

Pondělníky.

Pondělníky u nás vycházejí ze zásady, že člověk v pondělí jest jiný než v neděli a ve všední dny před tím. Naše noviny vůbec počítají s touto proměnlivostí člověka mezi týdnem; ba jdou dále: počítají, že člověk se mění od rána k poledni; proto styl našich večerníků jest zcela jiný, než styl raníků. Dostává-li náš člověk již k snídani svou novinářskou porci hodně opepřenou, okyselenou, jest na tom čtenář večerníku ještě hůře; dávají se mu zbytky od dopoledne, přidá se pepře, papriky a jiných špecií. Zcela jinak se jde na člověka v pondělí. Vydavatelé pondělníků mají o svých čtenářích asi tu představu, že ještě tak trochu odpočívají z neděle a že nesmějí býti vyrušováni příliš politikou. Jest to strach z lidí v pondělí; strach, že by tito lidé mohli říci: nestačí vám, že jste nás s tou politikou zlobili celý týden? Slavíme, držíme ještě modrý pondělek. Nechceme slyšeti nic o politice.

Druhá představa jest asi ta, že se národ zajímá jedině o sport, že ti, kteří byli na zápasu S. K. Bráník versus A. C. Podbaba, si to ještě rádi dle pondělních novin zopakují, a ti, kteří tam nebyli, tím více budou dychtiti zvěděti, jak to dopadlo. Kdyby cizinec k nám přijel v pondělí, udělá si na základě pondělníků představu, že národní duše z poloviny jest zanícena pro sport. »My mladí čteme Pondělník Českého Slova.« A tu jsme již u dnešního stařešiny mezi našimi pondělníky. Pondělníky mají již svízel s názvem. Musí v něm být pondělí. Pondělník, pondělní list, pondělní noviny, a řada byla by pomalu vyčerpána. Dosti dlouho trvala doba, v níž Pondělník Českého Slova nebyl vyrušován konkurentem. Pak — máme-li na mysli poslední dobu — přišly Pondělní Noviny; může-li Var vycházeti kdykoliv, byly psány Pondělní noviny tak, že nemusily vycházeti právě v pondělí. Prof. Nejedlý mohl na Pondělních Novinách zjišťovati, kolik má stoupenců. Mnoho ne; nestačili, aby udrželi jeho pondělník. — Ale v té době již národní demokraté měli strach, že Pondělník Českého Slova by mohl pokaziti jejich stoupence. Měli strach, že by se jim mohli zpronevěřiti jejich lidé, kdyby v pondělí byli bez vlasteneckého listu. Tak uvidělo světlo boží Ráno. A do třetice přišel Pondělní list p. Stříbrného. Chyby politiky jsou i chybami jeho pondělníku. Na jeho čtenářích jest vidět údiv, proč právě v pondělí si vyrovnává posl. Stříbrný účty s nár. soc. stranou, proč právě v pondělí volá dr. Beneše, co že měl s těmi reparacemi nebo kdy podá demisi. Posl. Stříbrný prolomil zásadu, že pondělnímu lidu nutno dávati lehkou stravu, pokud možno málo politiky, hodně sportu, vtipy, film, causerie, novelky atd. Zatížil svůj podnik příliš politicky, a pondělní člověk tu drží v ruce list, v němž jest hodně politického škorpení. Vyváží-li toto minus na druhé straně jméno aktivního sportovce v hlídce sportovní, jest otázka, kterou odpoví budoucnost. Výhodou Pondělního Listu jest, že nemusí mít tak velký strach o peníze, jako svého času Pondělní Noviny.

Němci v současné době mají v Praze dva pondělníky. Starousedlíkem jest Montagsblatt, který týden co týden poskytuje místo německému flagelantu-cherovi, který kárá vady lidu německého, jeho apatii, jeho lhostejnost. Učí je učit se od Němců; prozatím jest otázkou, zda je naučí čísti Montagsblatt. Rivalem v německém pražském pondělí jest Morgen. Zakladatelům asi tanula na mysli vídeňská Stunde, když dávali do hromady prvá čísla. Hodně typografické úpravy, sensace, novinářského flirtu, sem tam polonová politická zpráva, interview, atd. Morgen jest čipernější než Montagsblatt; politicky je mu líto aktivistů, bere je v ochranu, vykládaje, že to dobře myslí. Jest jeho věcí, zda považuje právě pondělí za nejvhodnější den apelovati na soucit pražských Němců.

V celku jest vidět z našich pražských pondělníků, že respektují touhu pondělního člověka po klidu od politiky. Přiznávají tím, že náš tisk za týden dovede nadělati tolik kravalu, že nutno pondělnímu člověku přiznati jeden den klidu, újmy. Ale již v poledne vycházejí večerníky, potírajíce názor že večer jest večer a ne v 11 hod. dopoledne. V tu dobu končí klid pondělního člověka, neboť večerníky nejsou dělány tak, aby dodaly někomu klidu a chuti ke klidu. *K. T.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Václav Verunáč:

Ztráty ze stávek.

Státní úřad statistický ve svých »Zprávách« přinesl svého času speciální stať o stávkách a výlukách v r. 1925. Konstatuje, že bylo v tom roce 280 stávek, z toho 211 jednotlivých a 69 hromadných v 818 závodech. Stávkující zameškali v roce 1925 přes milion pracovních dnů a na mzdě ztratili přes 30 milionů Kč, nepracující v důsledku stávek zameškali téměř 38 tisíc dnů a na mzdě ztratili přes milion Kč, takže ztráty na mzdě činí 32½ milionů a pracovní doby $1^1/_5$ milionu pracovních

dnů. To bylo v roce 1925. Ještě nápadnější jsou data o ztracené mzdě v letech 1921—1923. V tomto údobí ztratili zaměstnanci následkem stávek a výluk (i v důsledku toho nepracující) přes 800 mil. Kč. Poněvadž statistická data máme k disposici teprve od roku 1921, můžeme klidně tvrditi, že ztráty na výdělku zaměstnanců činí u nás od roku 1918 sumu přesahující miliardu Kč, nepočítajíc dalších ztrát tím vzniklých, v statistice nevyjádřených a často neméně závažných. Rovněž ovšem ztráty na pracovní době (za dobu 1919—25 kolem 16 milionů pracovních dnů) jsou velmi citelné.

Je proto jistě účelné věnovati problému pracovních sporů takovou pozornost, jaké takovéto do miliard jdoucí ztráty vyžadují.

Dnes podle statistických dat vidíme patrný úbytek pracovních konfliktů a také patrný úbytek případů, jež vyvrcholily v stávku či výluku. Jako sledujeme v politice zahraniční vývoj v tom směru, aby se konfliktům co nejvíce čelilo, aby se konflikty nekončily válečným stavem, nýbrž umožněno bylo co nejvíce případů smírně rozřešiti, tak také v poměru pracovním musí nám záležeti na tom, aby vhodnými cestami a opatřeními zmenšoval se počet příčin vedoucích k sporům, aby vyčerpány byly všechny cesty k dohodě, a není-li dohoda možna, najíti opatření, jež dávají skutečně poškozenému záruky, aby mohl se svými spravedlivými požadavky proraziti.

Je přirozeno, že kolektivní spor vznikající z pracovního poměru, je něco v podstatě jiného než spor mezi dvěma sousedy, kteří se pohádají. Sáhnouti v takovýchto pracovních sporech, hlavně v těch, které dotýkají se celého odvětví hospodářského, ihned k akci rozhodčí, nevedlo by po mém soudu k účelnému řešení. U pracovních sporů je si třeba vždy uvědomiti, že strany, které dostaly se do sporu musí dojíti k určitému výsledku, má-li se v podnicích dále pracovati. Je ovšem při tom pomýšleti právě na to, jaký ten výsledek bude, poněvadž nesmí zanechávat takové rozladění, které by bylo na újmu intensity a kvality práce. Není to tudíž v podstatě totéž, jako když dva svářící se sousedé zasednou před soudce, který jednoho z nich odsoudí přesně podle zákonných norem.

Proto klademe vždy zvláštní důraz v pracovních sporech na cestu jednání smírčího. Vidíme také, že kompromis hraje v pracovních sporech důležitou roli. Všimneme-li si výsledku stávek v roce 1925, vidíme, že ve 44 případech byl kladný, v 54 případech záporný, ve 139 případech částečný. Celkem obdobné poměry můžeme sledovati i jinde. Také zkušenosti, které jsem měl z činnosti tak zvaných paritních komisí, dobrovolně zřízených zaměstnavateli a zaměstnanci po zrušení t. zv. komisí stížnostních, tomu nasvědčují.

Vezměme příkladně počet veškerých dělnických konfliktů v Německu v létech poválečných, jak znázorňuje tato tabulka:

Rok: Průměr let	*Počet konfliktů:*	*Počet postižených závodů:*	*Počet stávek a vyloučených:*	*Počet ztrac. pracov. dnů:*
1899-1913	2114	11410	234.623	8,006.791
1920	8800	197823	8,323.977	54,206.942
1921	5223	60526	2,042.372	30,067.894
1922	5361	57607	2,321.597	29,240.740
1923	2209	31611	2,097.922	15.171.773
1924	2012	29218	1,634.317	36,023.143
1925	1766	25214	758.071	16,855.856

Podle obsahu z 1766 konfliktů 1740 připadá na průmyslové dělnictvo (1541 stávek a 225 výluk), 16 na dělnictvo zemědělské a lesní a 10 na zaměstnance, 1547 případů na boj o mzdu, 221 o pracovní čas.

Podle rozsahu ztracených dnů, připadá největší počet případů na živnosti stavební 4,5 mil., na průmysl železářský přes 2 mil., na průmysl kamene a zemin 849 tisíc, na průmysl dřeva přes 621 tisíc případů, atd. atd.

Z 1516 stávek průmyslového dělnictva mělo plný úspěch 284, částečný 757 a žádný 475, t. j. skoro třetina. Ač tedy v roce 1925 poklesl silně počet hnutí dělnických, přece znamená to dvojnásobný počet oproti poměru let 1899 až 1913, doby tedy předválečné. Znamená to obzvláště pro dnešní dobu těžké zatížení národního hospodářství po stránce morální, sociální a čistě hospodářské.

U nás zpracován byl materiál o stávkách a výlukách Státním úřadem statistickým. Odborový rada tohoto úřadu dr. G. Reif podal ve své práci, předložené svého času na Prvním mezinárodním kongresu pro vědecké řízení v roce 1924, přehled o stávkách a výlukách. Pohyb počtu stávek a výluk v roce 1919—1923 vykazuje tuto řadu čísel: 252, 614, 545, 289, 212. (Pro rok 1924 statistika chybí, není dosud zpracována). Autor uvádí při srovnání čísel, že počet případů, v nichž došlo k otevřenému boji, vykazuje od roku 1920 značnou sestupnou tendenci. Tak však tomu není u momentů ostatních. Intensita stávek a výluk, vyjádřená procentem stávkujících (vyloučených) ze všech zaměstnanců v postižených závodech, jest za dobu 1919—1922 největší v roce 1922, t. j. 77.5%. To znamená, že v roce 1922 stávkovalo se poměrně méně než v roce 1920 a 1921, avšak účast na bojích byla větší.

Pokud se týká následků stávek a výluk u nás, uvádí výše zmíněný autor, že kvantitativní zachycení následků stávek a výluk jest pro statistiku problémem nad jiné obtížným, poněvadž situace po ukončení boje jest tak rozmanitá a složitá, že nelze nalézti objektivního měřítka pro všechny momenty ji vyznačující. Proto se statistika musí omeziti pouze na sdělení, zda požadavky byly splněny úplně, částečně či vůbec splněny nebyly. Tu lze pozorovati, že rok 1917 má 13.3% případů, které měly výsledek záporný, což značí, že byla tu všeobecná snaha všech zúčastněných činitelů ukončit vzniklé spory kladně. V roce 1918 zříme ve statistice 36.4% bez kladného výsledku, což se vysvětluje tím, že spory vznikly hlavně z důvodů všeobecně hospodářských, jichž náprava nebyla v moci příslušných činitelů. Za to v létech 1919 a 1920 činí procento stávek a výluk, dle statistiky dra Reifa, s výsledkem záporným jen 19.9% a 17.6%, v létech 1921—1923 toto procento však stoupá na 34.4%, 35.6% a 30.7%.

Statistika o hospodářských ztrátách následkem stávek a výluk omezuje se na zjišťování ztrát pracovní doby na straně zaměstnavatelů a zjištění ztráty mzdy na straně zaměstnanců. Tak příkladně ze statistických tabulek vysvítá, že jen tyto ztráty jsou již značné, neboť připadá na jednoho stávkujícího, resp. vyloučeného v roce 1921 334.4 Kč a v roce 1922 363.1 Kč ztracené mzdy. O celkových pak ztrátách zmínili jsme se již nahoře. Z toho je patrno, že nejde tu o ztráty materiálního rázu pro zúčastněné na bojích, nýbrž také o ztráty, jež nedají se čísly dobře zachytit a jež mnohdy mohou jíti i na kořen samotného hospodářství.

Proto zbraňovati takovýmto sporům dobrou hospodářskou a sociální politikou jest jedním z neydůležitějších požadavků moderní doby, jež nese charakter etapy ekonomisační.

Jak činnost smírčí tak i činnost rozhodčí vyvolává potřebu zvláště kvalifikovaných osob, které přijímají funkce smírčího či rozhodčího. Svého času v Německu dokonce byly vypsány zvláštní konkursy, hledající osoby speciálních kvalit pro tyto úkoly. Nelze tyto funkce svěřiti z důvodů, jež jsem výše uvedl, prostě některému úřadu bez ohledu na to, která osoba a jakých kvalit má tuto činnost vykonávati.

Volá-li se při projednávání otázky závaznosti kolektivních smluv po určitých normách pro vyrovnání sporů, musíme si býti vědomi právě těchto předpokladů, které vedou k účelnému jejich řešení. Napřed vždy přichází v úvahu etapa smírčí, pak teprve rozhodčí. V této zase nelze podceňovati právě odlišnost pracovních sporů kolektivních od sporů běžných. V jakém vztahu je tento postup k možné redukci stávek a výluk, ponechávám dalšímu článku.

LITERATURA A UMĚNÍ

Eduard Bass:

O té knižní krisi.

II.

Kdybych měl jedním slovem označiti základní zlo našeho knižního podnikání, nenašel bych jiné než mechaničnost. Mechanicky, bez vnitřního popudu a ideového programu nakladatelství vznikají, mechanicky se kopírují cizí vzory, mechanicky se vydává to, co se u jiného osvědčilo, mechanicky se napodobí úprava a vzhled, mechanicky, bez vnitřního zájmu, se získávají autoři, mechanicky se pořizují sbírky z náhodně se sběhnuvšího materiálu, mechanicky se přidělují překlady lidem, kteří se zavedli, ať už znají cizí řeč nebo jen její příruční slovník, ať umějí česky nebo kancelářsky, ať se vyznají ve svém autoru nebo jen si přečtli někde jeho životopis; mechanicky, stále na jedno kopyto, se knihy nabízejí knihkupcům, a ti si mechanicky objednávají především z nakladatelství, jehož knihy musejí mít; přijde-li prostý zákazník do knihkupectví, že by chtěl nějakou knížku, mechanicky se mu nabídne to, co odjakživa šlo; mechanicky, jak míchaný salám, se stále od týchž autorů, týmž starým způsobem, v týchž dávkách, a témž uspořádání redigují literární revue, a propagačně-kritické články v novinách se objevují mechanicky na téže stránce toho a toho dne v týdnu, mechanicky povzneseny nad život, bušící ve všech ostatních stránkách žurnálu, a mechanicky také většinou čtenářstva opomíjeny.

Toto zmechanisování je tak neúprosné a tak postihuje všecky složky odbytu, že nakladatelé, kteří chtějí proraziti s programem ideově svérázným, musí být nejen stoprocentní chlapíci, ale i vyzbrojeni zkušenostmi a kapitálem. Nejkrásnější snaha, nejkultivovanější vnímavost, nejvybranější vkus, nejpečlivější vzdělání nejsou ještě kvalifikací pro nakladatelský úspěch. Zákony hospodářského podnikání jsou přísné a nezměnitelné a proto není divu, že spíše jim vyhoví praktik bez vkusu a morálky než jemný duch bez dostatečné energie, zkušenosti a finanční schopnosti. Nářky tu nejsou valně platny a uměle nelze udržet, co nevyhoví drsným požadavkům výrobním a obchodním. Jsme zvyklí slyšet žaloby na praktiky nakladatelů braku a pokoutního zboží, zatím co náš hlavní nářek by se měl vésti na nedostatečnou praktičnost nakladatelů dobré literatury. Každá kniha má jistou obchodní kapacitu; u jedné je dost dokázáno, umístí-li se jí v českém národě čtyři sta kusů, a u jiné je hříchem, že ustrnula na třech tisících, když tě se jí mohlo prodat deset tisíc. Nesprávné odhadnutí těchto možností zabilo u nás už mnoho podniků. Zkuste začít s vydáváním exquisitních arciděl po dvou tisících exemplářích a zjistěte si při desátém, že prvního se neprodalo a už neprodá víc než čtyři sta kusů; než vám další zkušenost potvrdí, že to nebyla náhoda a že tu není víc kupců — neboť čtenáři, nadšenci a horlitelé v novinách neznamenají ještě kupce — můžete mít v potištěném papíře investováno tolik krásných tisícovek, že ta vaše celá zásluha za to nestála. A odhadněte si náklad nízko a budete vyrábět tak draze, že si u knihy, která mohla mít velké rozšíření, předem zničíte tuto možnost a s ní i zásluhu, že jste dobré dílo rozšířil tak, jak mu slušelo.

Jiná zásada, jíž ideově dobří nakladatelé nedbají dostatečně, je vyváženost programu: nesázet na jednu kartu a mít správný poměr mezi knihami, jež tvoří pýchu podniku, a těmi, jež jej živí. Je to zase ta mechaničnost, byť v dobrém, která jim neotevře oči dříve, než je pozdě. A konečně otázka kapitálu. Nakladatelé rádi poukazují na to, jak dlouho trvá, než se peníze za knihu vydané vrátí. Ano, je to pravda, a přáli bychom si, aby se to říkalo znovu a znovu. Ale ne jako nářek a stesk, nýbrž jako přirozená skutečnost nakladatelského obchodu. »Šlágry«, jež letí na odbyt, neleží na chodníku. Kdyby se peníze za každou knihu vracely zpátky ihned, nepotřebovali by autoři nakladatelů. Je to právě jedna z funkcí nakladatelových, že může investovati kapitál a vyčkat, až se vrátí; a že má dost kapitálu, aby před prvním oběhem peněz mohl podniknouti několikerou investici novou. Velkost tohoto kapitálu se podceňuje, a proto také vidíme množství drobných podniků úporně zápasících o existenci, zatím co v našem obecném zájmu by bylo, abychom měli méně nakladatelů, ale kapitálově co nejsilnějších. Není také nebezpečnějšího počínání, než když nakladatel po prvních úspěších »odleje« svůj zisk nebo dokonce část kapitálu provozovacího; úbytek těchto peněz bývá počátkem rychlého konce.

Zkoumáte-li potíže jednotlivých nakladatelství, můžete většinu případů převésti na tyto tři základní choroby: špatný odhad obchodní kapacity jednotlivých knih, nevyváženost programu, nedostatek kapitálu. Jsou ještě jiné příčiny, ale o těch promluvíme zvlášť. Zatím si řekněme, lze-li odpomoci těmto hlavním. Uměle a zevně pomoc přinésti nelze. Jsou to vlastní chyby a mstí se neúprosně. Kdo má oči otevřené a dost kapitálu, může snad ještě program přizpůsobit, ale zpravidla ten, kdo neviděl možnosti svého podniku správně od začátku, nevycítí jeho potřebu ani později. Kdyby osobní momenty nehrály tak velkou roli, doporučovalo by se slučování podniků, spojování firem. Je to národohospodářsky šílené, co se v pěti drobných nakladatelstvích vyhází peněz za paterou propagaci a pa-

terou režii, kolik zbytečností se v této soutěži příbuzných programů koupí a vydá, kde by se mohl pořídit jeden velký a pevně skloubený podnik.

*

Slyšíme nářky na záplavu překladů. Kde prý má mezi nimi obstát česká kniha! Nuže, nebojme se o osud dobré knihy, fedrované dobrým nakladatelem; ale mluví-li se už o opuštěné hrázi s překlady, řekněme si rovnou, jak je ta povodeň cizoty nesmyslná a nehospodárná, odvádějíc cizím kulturám daň, kterou jim v té míře povinni nejsme. Prorážíme ve svém domku tolik oken do Evropy, že už pomalu nemáme místa pro zeď, která ta okna má nést. Po uzavření nových mezinárodních smluv upadáme tím i národohospodářsky v poplatnost, která není ani zdravá, ani moudrá: Přesné cifry peněz, posílaných do ciziny za autorisaci, nejsou známy; ale víte-li o mladém nakladatelství, jež samo má ležet v tresoru cizích autorisací za několik set tisíc Kč, začínáte tušit, že dohromady odléváme z nakladatelství za hranice víc peněz, než je nám vespolek zdrávo.

Ale při tom žalování na soutěž překladů nemůžeme se zbaviti všetečné otázky: kdo tu spoustu zaviňuje tím, že ji nakládá? Myslím, že to nejsou ani spisovatelé, ani noviny, ani úřady; člověk by málem řekl, že jsou to nakladatelé sami. Namítnou vám arci, že jsou to pokoutní, neorganisované firmy, jež jim vpadají v týl; ale ony jsou to ve skutečnosti také velmi vážené, vedoucí a representační firmy, jež necouvnou před dílem sebe pokoutnějším nebo zbytečnějším, jen když z něho cítí obchod. Zasypávají-li nás mladí nakladatelé překlady všech mrkavých hvězdiček, jež byly spatřeny nad cizími obzory, lze to omluviti ideovým fanatismem, který ve svém propagačním zaujetí nelituje ani peněz zřejmě ztracených a vyhozených; také můžeme býti přesvědčeni, že dříve nebo později je železná nutnost obchodu poučí, že nelze takto hazardovati s literaturou příliš výlučnou. Ale vedle těchto lidí, odhodlaných zatím dosazovati své peníze na otvírání nových obzorů, máme tu soustavné a ve velkých rysech provozované nakládání překladů bez idee. Jedni sledují jen cifry cizích vydání a jakmile zahlédnou knihu, které se ve Francii (to jest v celém světě) prodalo v několika měsících sto tisíc kusů, už kupují celé životní dílo autora. Jdou za úspěchem tak slepě, že mnohdy získají i velmi dobrou věc, jíž by se jinak nedali ve svém programu zmást. A druzí jen číhají po zapomenutých, ale autorsky volných sensacích, aby nás rázem poučili o vyvětralých Tajnostech Paříže nebo Londýna. U tohoto nakladatelského (a oficiálně-nakladatelského) podnikání nejsme před žádnou sensací jisti, a nikdo nám nezaručí, kdyby se podařilo potříti nakladatele pokoutní, že by velké firmy ihned nepřevzaly jejich repertoir.

Zde by tedy bylo třeba chrániti českou tvorbu a hodnotné písemnictví i proti velmi mnohým členům Svazu, a proto tato část propagace bude mít na trvalo úkol velmi trpký. Je-li však na výsost důležito překladovou záplavu omezit, dosavadními methodami se to nedokáže. Ani noviny ani kritika revuální nefedrují přemíru překladů; její stálý vzrůst jde odjinud a bylo by jej nutno postihnouti přímo u kořene, trpělivým a všestranně organisovaným potíráním základního zla — mechaničnosti.

O povaze celého knižního trhu se konec konců rozhoduje v těch posledních etapách, tam kde stojí občan s dvacetikorunou a neví, kterou knihu si vybrat. Náš průměrný čtenář — a při otázce velkých odbytů jde především o průměrného čtenáře — je velmi konservativní. Začne-li do rodinné knihovny kupovat Bohumila Brodského, zůstane mu sešit po sešitu věren, dokud jeden nebo druhý nevypustí duši. Zakousne-li se takto do Londona, nezarazí ho ani Londonova smrt a on kupuje ještě knihy, jež pod vdovím závojem narychlo skládala paní Londonová. Na tuhle vlastnost českého čtenáře jsou vypočítány všecky ty laviny cizích autorů; jakmile se jedním dílem uchytí, jdou do rodin s mechanickou bezpečností, a nakladatel jen lituje, že jeho skvělý autor nežil dlouho jak Methusalem a napsal pouze osmdesát knih. Zatím co domácí autoři bloudili se svou tvorbou od nakladatele k nakladateli, majíce dílo roztroušeno a od knihy ke knize zapomínáno, vedly kompaktní soubory cizích veli- a maličin těžké útoky na kupní možnosti lidového odběratelstva a zamořovaly ji na celá desítiletí. Tak dusila nepozorovaně českou tvorbu Marlittka, tak vládla nad širými luhy českými Flygaré-Carlénová, tak jde nepřetržitý řetěz zbytečných »kompletů« až k Mayovi, Curwoodovi, Jane Greyovi a Beachovi.

Odstraňte tuto mechaničnost v odběru; odvykněte knihkupce nabízeti stále totéž, s čím měl jednou úspěch; poučte ho, že, chce-li býti opravdu nositelem kultury, nemá prodávati co nejpohodlněji, nýbrž nejprozíravěji; přivykejte prostého čtenáře na různé autory, zvyšujte jeho znalosti, rozšiřujte jeho obzory, rozmnožujte jeho záliby — a nebojte se pak záplavy zbytečných překladů. Pomine sama sebou, protože se ztratí její obchodní smysl a jediný účel.

*

Ale boj proti mechanickému nákupu knih upravil by i jádro sporu o krisi nebo nekrisi knihy. Jestliže jsme tvrzení o panující krisi vyvraceli mimo jiné poukazem na skvělé výsledky při odbytu určitých autorů, nemíníme tím popříti, že jiní a ne méně dobří autoři na trhu váznou. Kdo z nakladatelů má pod palcem šťastného oblíbence širokých vrstev, usmívá se řečem o špatných odbytech; kdo nakládá autory ne zcela populární, marně se pokouší rozbíti zakletý kruh malého zájmu. Tady je jádro knižního problému u nás. Přes všechny hospodářské otřesy se knihy v rodinách kupují a pořizování knihoven patří k hezkým ctižádostem drobné naší inteligence. Ale tyto nákupy se vybíjejí na odběr dvou, tří zamilovaných autorů — a ostatní zůstávají širokému obecenstvu neznámi. Nedovedli jsme a nedovedeme vzdálenému prostému čtenáři vyložiti, že knihovna s dvaceti dobrými autory po dvou, třech nejlepších knihách je lepší a záslužnější než sto svazků od spisovatelů dvou. Tímto systémem zamezili jsme zdravou distribuci veškeré původní tvorby, neboť není sporu, že individuelní výběr by rozhoupal zájem o nejrůznější díla. Obrovský monopolní odbyt několika jmen by poklesl, ale průměr knižního úspěchu by byl vnitřním poměrům nakladatelským i knižní kultuře více na prospěch.

*

Cesta k tomu? Řekli jsme, že především uvědomělý knihkupec. Ale vedle toho také rozšafný učitel. České učitelstvo je velká netýkavka, která podrážděně rea-

guje na každé kritické slovíčko. Ale fakt je, že během let se jeho složení velmi změnilo a to nikoli na jeho prospěch. Ta účast na kulturním životě obce a občanů, jakou podle staré krásné tradice měli učitelé, valně poklesla a místy zmizela vůbec. Je přirozeno, že nelze generalisovat, ale kdo chodí po českém venkově a malém městě s otevřenýma očima, najde velmi značné procento učitelstva, které buď zpohodlnělo nebo hledí si jen zájmů materielních. Důsledek toho je úpadek obecních a školních knihoven, netečnost starostů ke kultuře a silný pokles zájmu o knihu v občanstvu. Povznésti opět onu péči učitelstva o obecné vzdělání a zvláště probuditi v jisté jeho části zájem o knihu a její propagaci, je důležitým problémem jak nakladatelů tak i spisovatelů. Mělo by se intensivně mysleti na to, kterak sblížiti literární, spisovatelskou obec s obcí učitelskou a utužiti svazky, jež bývaly velmi vřelé a srdečné.

*

Vyburcovat široké vrstvy čtenářů z jejich mechaničnosti muselo by se též státi ctižádostí dobrých novin. Ale právě v nich vidíme, jak lehce se i kritická rubrika zmechanisuje. Je jen málo denních listů, kde se cítí, že pojmem k r i t i k y není vztah novin k literatuře vyčerpán, že je nutno pěstovati, ošetřovati, chrániti a vésti zájem o písemnictví v největším rozsahu a s plným vědomím tohoto poslání. Pak by se o osudech české knihy nemluvilo jen v několika odstavečcích specielní rubriky jednou za týden, nýbrž celý list by byl prostoupen živým zájmem, který reaguje na každý významný podnět okamžitě formou, jež svou měnivostí a mnohotvárností postihne i toho čtenáře, který jinak by zůstal nedotčen a netečný.

Ale kromě práce knihkupců, vzdělavatelů a novinářů je třeba ještě hledati nové cesty k tomu, aby se zájem o domácí autory rozšířil a prohloubil. Je ku podivu, že se u nás neorganisují večery autorů, na nichž by obecenstvo přímo a osobně spatřilo svého spisovatele a poznalo, jak sám své dílo interpretuje. V Německu — i u našich Němců — se tato propagační práce od let organisuje ve velkém měřítku a styk autorů s čtenářstvem znamená pro popularisaci díla nesmírně mnoho.

*

Nakladatelé poukazují často na konkurenci, kterou jim dělají státní úřady. Je to dědictví z doby popřevratové, kdy v hlavách vedoucích osobností ministeriálních třeštily maximální pracovní programy, v hlavách některých podřízených osobností se rozvíjely plány, jak si zajistiti příjemný obor působnosti, v hlavách socialistů vládlo přesvědčení, že stát. podnikatel je nejlepší recept na všecko. Miliony, jež jsme vyházeli na edice bez významu a odbytu, přivedou, doufejme, odpovědné lidi k rozumu. Takových sbírek, u nichž je stát jako vydavatel sám nutný, je po čertech málo a u všech ostatních by lépe pochodil, kdyby si do svých služeb zapřáhl intensitu soukromého podnikání.

Kdyby někdo spočítal, co stát výslovně nebo skrytě zaplatí za edice, které jeho ústřední úřady zbůhdarma dávají tisknout, a naopak zjistil, jaké peníze stát věnuje na nákupy knih, byl by to asi smutný nepoměr v tom, jak stát knižnímu trhu pomáhá a jak jej zatěžuje.

Mnoho zla v těchto věcech způsobila politika staré koalice. Představa, že několik partají suverénně ovládá stát a že několik jejich zástupců může přidělovati kde jakou výhodu, jen když se dohodli, že se dohodnou, velmi pomohla oné velkopodnikavosti na nohy. Rozdělení nádražních knihkupectví mezi politické strany koalice bylo posledním, už groteskním činem onoho konjunkturálního kořistnictví. Čím dříve se pozná, že stát není država několika partají, tím rychleji se zlikviduje i toto hospodaření a náš knižní trh bude moci počítat s normálními poměry, bez státního zasahování do běžného obchodu.

*

A zbývá tedy pro potíže s odbytem knih ještě jeden příznačný zjev nové doby: špatná hospodářská situace středních vrstev. Je tu a nedá se odkliditi žádnými úvahami. Nakladatelé s ní musí počítat. Není to situace taková, aby vymýtila touhu po knize vůbec — tahle láska v člověku zůstane a kdyby na čas byla hospodářskou stísněností potlačena, po nějaké době, při prvním ulehčení opět vyrazí. Ale za daných okolností připomíná velmi hlasitě: snažte se o knihu dobrou i levnou, nepřetěžujte skrovné rozpočty domácností vysoko kalkulovanými cenami, nahrazujte rozšířením, co srazíte na ceně. Otevírejte knihám nové cesty a obracejte se na své obecenstvo. Žije-li velmi stísněně drobný úředník, stoupla životní úroveň dělnictva. V něm, jež dříve bylo zcela opomíjeno, může vyrůsti nový a obrovský kádr odběratelstva. Není moudré, že s dobrou, lidovou četbou se nepracuje přímo mezi dělnictvem, jež je přenecháno jen působení literatury zpolitisované. Fabrické armády zvykají si na lepší život, než jakým živořily před válkou; pokřik agitačních machrů v novinách i na schůzích tento fakt nezmění; je jen otázka, zda dovedeme vnést do této pozvedající se třídy dobrou českou knihu včas. Když demokracie, tož naplno; jakápak hradba mezi vzdělanci a dělnictvem? Povinnosti jsou tu na straně těch, kteří měli výhody vzdělání dříve. Zatím však myslí kulturní pracovníci vždy jen na starý, tradiční kádr inteligence a styky s novými vrstvami dělníků, styky z počátku jistě ne pohodlné, jsou opomíjeny.

*

S dobrými knihami ostatně budou vždycky spíš potíže než s dílem průměrným. Jestliže jsme vedle požadavků vzdělanosti žádali po nakladatelích i kapitál, bylo to právě proto, že není zdrávo, znervosní-li nakladatel pomalým odbytem knihy zvlášť hodnotné. Jsme často svědky velkého napětí mezi spisovateli a nakladateli, kde by vlastně měla být harmonie velmi srdečná. Autoři nemívají tušení, jakou práci prodej knihy vyžaduje, nakladatelé nemívají cit pro pochopitelnou lásku autorů k dílu, lásku, která často přehlíží vady a nedostatky. Jestliže rozvířené heslo týdne české knihy záslužně burcuje veřejnost, aby více dbala domácí produkce, přáli bychom si, aby tato akce se doplnila i důvěrnějším a trvalým stykem spisovatelů a nakladatelů. Kdyby autoři víc nahlédli do kutění při odbytu jejich děl, možná, že by sami přišli na ledacos, co by práci nakladatelovu ulehčilo a oběma bylo ke prospěchu. Knižní produkce je obor tak veliký a mnohostranně důležitý, že je záhodno, aby její potřeby, výkyvy a strasti sledovali pozorným okem všichni, jimž na kulturním životě našem záleží. Dost dlouho se o těchto věcech mluvilo sotva jednou za uherský měsíc; týden

české knihy, mobilisovaný s nezvyklou energií, měl by rozvířiti zájem trvalý a ne jen theoretický. Neboť i když není na knižním trhu krise, je tu mnoho věcí, jež nutno spravit, mnoho možností, jež je hřích opomenout, mnoho povinností, jimž je nutno dostáti.

ŽIVOT A INSTITUCE

Quo vadis iustitia.

Otázky justiční vyžadují, jak jsme se již v posledním čísle zmínili, pozornosti. Uveřejňujeme zatím dva články, které se snaží charakterisovat poměry v soudcovském sboru.

I.

Byly časy, kdy stav naší justice nebyl zrovna růžový, ale přece nebyl ještě zoufalý. Tehdy mluvil kdosi kdesi s jedním vynikajícím činitelem justiční správy a upozornil ho nepokrytě na to, že se naše spravedlnost pohybuje těžkopádněji nežli jest žádoucno a že může přijíti chvíle, kdy se celý aparát zastaví. Onen velký pán odpověděl s přízvukem vnitřního přesvědčení: »Nemám obav — možná, že to nepůjde tak, ale půjde to přece.« Tento prorocký výrok splňuje se dnes úplně. Justiční kára sice pořád ještě jde a pravděpodobně se nikdy úplně nezastaví. Otázka je jen, jak jde. Nutno říci, že špatně, velmi špatně. Špatně po stránce věcné a přímo mizerně po stránce osobní.

Justiční správa neudělala pro soudce a soudcovský dorost po řadu let úplně nic. Neměla prý k tomu ani příčiny. Soudcové se sešli jednou, dvakráte za rok k nějaké valné hromadě, požalovali si mezi sebou, usnesli nějaké platonické resoluce, nehrozili stávkami ani jinými násilnostmi, a justiční správa si libovala, že má loyální, spolehlivý materiál, který má porozumění pro meze možnosti a v tomto dolce far niente snila o tom, že: iustitia est regnorum fundamentum. Tento spánek byl tak tvrdý, že justiční správa nepozorovala, že se její loyální kár tenčí. Jak ti docela staří odcházejí do pense, nebo sem i tam zatřepotají utahaným vyhladovělým tělíčkem a mizejí s podií soudních síní, a jak ti, kteří nejsou ještě úplně sešlí a odsouzení k vlečení Sysifovy káry, odcházeli do jiných oborů správy nebo do praktického života, kde byli vítáni jako lidé s minimálními požadavky, jako propuštění otroci, kterým stačí trochu jídla a vědomí uznání lidské důstojnosti. A na místo těchto starých spolehlivců nepřišlo celkem nic. Ne snad že místo jejich nebylo vyplněno — bylo vyplněno, ale kým. Dorost bez průpravy, bez tradic, bez vědomostí theoretických a praktických. Takový dorost nemohl a nemůže osvěžiti usýchající a odumírající větve ubohé naší justice. A tak tedy res ad tiarios venit. Soudce, který nemá pro své povolání lásku a úctu, který nemá ideály, přestává býti soudcem. Úředníky se soudcové bohudíky necítili nikdy a tak tlačí nyní káru naší spravedlnosti lidé, které nepoutá k jejich povolání a ku státu nic, než zájem na těch několika stovkách, které dostanou na prvního. Podle toho vypadá také jejich práce. Dělá se jen tolik, aby je nevyhodili, krátce aby to šlo jak to jde, jak, zcela lhostejno. Protože však je spojuje s jejich povoláním zájem jen materielní a tento zájem chová v sobě nutně touhu po povýšení, chtějí také postupovat. Normálních podmínek pro postup: schopností, vínikající činnosti, školenosti není; nutno se tedy ohlédnouti po jiných prostředcích. A tu jsme u kořene zla. Politické přesvědčení jest dnes dobrý artikl. Příslušnost ku stranám, které mohou míti vliv, jest vždy ještě výnosným obchodem. Jenom že strany staré mají již dosti »zasloužilců«, které nemohou umístiti a odměniti tak, jak tito žádají. Pro homines novi není tu plodného pole. Zato strany vznikající, jmenovitě ty z nich, které trpí nedostatkem t. zv. inteligence, přijímají lidi s akademickým gradem s otevřenou náručí. Tyto strany, ať jest jejich program jakýkoliv — lákají trosečníky ze všech stavů. Nejvítanější jsou jim ovšem ti, kteří mají co nejméně skrupulí. Soudcovský stav, tak jak byl zbaven všech svých ideálů, stal se přímo ideální kořistí těchto stran. Následky ovšem nedávají na sebe čekati. Málo jich zbylo, kteří si zachovali ještě trochu idealů stavovských, ale mnoho jich bylo mezi nimi, kteří si zachovali ještě lidský stud. Ten však musili odložiti ve své nové příslušnosti stranické. A za těchto poměrů justice ještě jde! Jak?

R — — a.

II.

Mimo doutníků a cigaret nemělo mocnářství rakousko-uherské mnoho věcí, jimiž by se bývalo mohlo honositi před světem. Jedna věc však snesla kritiku: rakouská justice. Věc je ostatně známá. Rakousko mělo dobré soudce, korupcí nedotčené a po stránce právnické kvalifikace poměrně vysoké úrovně. Stačilo by v tom směru poukázati třeba jen na bývalý Nejvyšší správní soudní dvůr, který byl pýchou přes to, že někdy dosti citelně tloukl rakouskou byrokracii přes prsty, a byl i v cizině považován za instituci moderní. Bylo to ostatně dosti podivuhodné, že tak dobře fungující nejvyšší tribunál správní měl právě stát, jehož byrokratická zkostnatělost byla světoznámá. Není však třeba omezovati se toliko na tento jediný, byť jinak velmi důležitý orgán celého rakouského justičního aparátu. Vzpomeňme vůbec neodvislosti soudcovské, poměrně důsledně v Rakousku zachovávané, a instituce porot, kteréžto obě věci měly specielně pro nás Čechy v procesech politických a tiskových důležitost. Celkem rakouská justice byla dobrá. Byla tedy také jednou z těch mála dobrých věcí, které jsme po Rakousku podědili.

Podědí-li někdo málo, obyčejně si toho dvojnásob váží. Dobrá justice jest pro ty, kdož chtějí budovati nový stát, odkazem, který se dá zužitkovati přímo znamenitě. Lze totiž právem předpokládati o někom, kdo se dá do stavby, že pokud možno použije stojících již pilířů, a bylo by nutno považovati ho za pošetilce, kdyby pilíře nechal nejprve spadnouti, staraje se horempádem o stavbu jiných věcí, aby na konec byl nucen ony pilíře pracně znovu vztyčovati. Zdá se, že podobnými pošetilci jsme my, nebo že alespoň jsme na nejlepší cestě jimi se státi. Vrhli jsme se po převratu na řešení mnoha nových problémů. Na justici, zdá se, jsme pozapomněli.

Snad někdo namítne, že přehlížím popřevratovou organisaci nejvyšších stolic, vybudování správního sou-

du a konečně snad i nedávné přeskupení pražských soudů a p. To jsou ovšem velmi úctyhodné věci, ale svědčí toliko o tom, že jsme tu svoji dobrou justici nenechali tak rázem úplně sejíti, ale nikterak ještě nepotvrzují, že to, co bylo vykonáno, je dostačující a že to nejde přece jen od desíti k pěti. Snad jsem pesimista, ale přes to myslím, že zeptáte-li se kteréhokoliv soudce, který k večeru táhne si ještě z kanceláře domů balík spisů, co soudí o budoucnosti našeho soudnictví, odpověď jeho bude skličující a možná i nevlídná.

Poukázal jsem již svého času na tomto místě na jeden povážlivý zjev u našich soudů t. j. na nápadný vzrůst křivých svědectví, a bylo mi namítnuto, že prý to není tak zlé. Zajímavo však bylo při tom, že ani jediný z těchto hlasů nebyl z kruhu praktických právníků, čímž míním advokáty a soudce.

Nuže podívejme se dnes trochu také na ty druhé bolesti. Je jich celá řada. Vyplývá jedna z druhé, tvoříce více méně jakýsi začarovaný kruh. Myslím však, že celkem všechny mají svůj původ v tom, že naše soudy jsou přetíženy prací a často jistě docela zbytečnou prací. K tomu není třeba poukazovati na ony novinami proběhlé zprávy o soudcích, z přepracovanosti v soudní síni raněných mrtvicí. Je jasno, že důvěra v dovolání se spravedlnosti v lidu povážlivě upadá, píší-li noviny téměř denně o tom, jak to vlastně dnes u soudů chodí. Konečně není divu. Zkuste jen na příklad začíti si celkem nijak zvláště komplikovaný spor a budete kolik měsíců čekati na rozsudek, a bude-li váš odpůrce jen trochu čiperný, protáhne věc zcela jistě nejméně na rok a více, riskuje klidně těch pár set korun útrat, když zatím má dost času připraviti si v klidu nějaké šikovné vyrovnání. O stížnostech na vleklé vyřizování věcí u Nejv. správního soudu ani nemluvím; letos vyřizují se tam stížnosti z r. 1925!

A zatím, co agenda soudů hrozivě vzrůstá, stav soudcovský co do počtu a zvláště jakosti stejným tempem upadá. Pochopitelně! Špatně placený, rozmrzelý a přepracovaný soudce, jejž činí nervosním haldy nevyřízených spisů, otupuje, stává se strojem. Je to velmi vážný zjev, uvážíme-li, že v rukou soudce spočívá často rozhodnutí o existenci, majetku ba i životě lidí. Vzpomínám na typický případ nespravedlivého rozsudku, zaviněného jedině přetížením soudů. Šlo o srážku auta s cyklistou. Bylo zjištěno, že šofér zachoval se v každém směru podle předpisu, jediná okolnost byla proti němu: v okamžiku srážky byl na pravé straně silnice. Obviněný hájil se tím, že niveau silnice bylo po levém kraji zdviženo pro koleje elektrické dráhy a po pravém kraji byla rozkopaná kanalisace; jel-li tudíž po levé straně volného prostoru silnice, jel právě po kolejích tramvaje opačného směru, po nichž v momentu srážky proti němu přijížděl motorový vůz, takže mu naprosto nic jiného nezbylo než zahnouti do prava, kde ostatně ihned zastavil. Návrh obhájce na místní ohledání zamítnut. Soudu nechtělo se pochopitelně ztráceti drahý čas výletem na odlehlé místo činu, šofér byl odsouzen. V důvodech pak soud prohlásil, že věří svědecké výpovědi cyklisty, který tvrdil, že obviněný šofér měl dosti místa vyhnouti se do leva. Zjistil jsem později sám, že mezi vyvýšenou částí silnice a kolejemi elektr. dráhy bylo místo asi tak právě dobře měřených 50 cm. Nuže soud vzal za prokázáno, že na tomto prostoru mohl se obviněný s autem správně vyhnouti. Vžijte se nyní do duševního stavu šoféra, jehož věc byla definitivně ztracena, ježto šlo o rozsudek II. instance. Jistě nezbaví se tak hned palčivého pocitu křivdy, která na něm byla nespravedlivým rozsudkem spáchána.

Není však třeba voliti vždy takovéto příklady, aby bylo možno ukázati, kam vede přetížení soudce. Výsledky objeví se spíše častěji tím způsobem, že rozsudek zvláště civilní ukazuje povážlivé nedostatky po stránce právní.

Rukama soudcovýma prochází osud lidí právě nejčastěji v těch soukromých vztazích. Soudce má býti stále na výši doby, znáti život, býti sběhlým v platném zákonodárství a obeznámen s nejnovějšími poznatky právní vědy a současnou judikaturou. K tomu je nutno studovati, studovati a zase studovati; celý život soudcův má býti studiem. Uvědomíme-li si, že samozřejmým předpokladem studia je volný čas, ocitáme se opět tam, odkud jsme vyšli. Nespočívá tudíž nikterak vina toho, že judikatuře naší chybí jednotnost (v poslední době jsou činěny v odborných kruzích vážné výtky kolísavé praxi Nejvyššího soudu), že risiko sporů vzrůstá a výsledky jejich nejsou uspokojující toliko na osobě soudcově. Jeho posice v tomto směru byla ještě stížena spoustou v pravém slova smyslu revolučních zákonů, formou často chatrných, které, pokud se judikatury týče, z vyjádřené již cesty učinily často neznámé stezičky.

Dvojnásob mělo by býti proto dnes dopřáno soudci času, aby tento materiál stačil svládnouti. Na místě toho jsme naopak ještě skoro vymýšleli nové úkoly pro soudy a to úkoly často jich nedůstojné. Vezměme na př. zákon o ochraně nájemníků, který svými paragrafy o přípustném zvýšení činže způsobil, že dnešního dne na př. jen pro Prahu máme zvláštní soud, u něhož celá řada znamenitých právníků, soudců a rádů musí komukoliv za dvoukorunový kolek přepočítati kdykoliv činži, jakmile se mu zazdá, že domácí žádá o korunu více než zákon dovoluje. Je snad důstojno soudce, aby při tom pracně zjišťoval, o kolik procent je pí. Strnadová povinna platiti vyšší činži vzhledem k tomu, že poplatek za vyčištění žumpy stoupl o tolik a o tolik oproti r. 1914, nebo že poplatek kominíkovi se ztrojnásobil? Člověku je skoro líto těchto soudců, na pravých svých místech tak těžce postrádaných, kteří tu utrácejí svůj čas v duchamorném počítání terciánských početních úloh. Je snad zapotřebí k této strojové, naprosto neprávnické práci přidržovati právě soudce-právníky, jichž máme tak trapný nedostatek? Zde ovšem vina je v samotném zákoně, který, jak zkušenost nyní ukazuje, zavedl zbytečné komplikace i pro ty, k jichž ochraně byl vydán.

Ostatně zdá se, že i sama justiční správa stará se někdy zcela zbytečně o to, aby páni soudci neměli dlouhou chvíli. Tak reorganisace pražského soudnictví, v podstatě věc velmi naléhavá, nepřinesla ve všem žádaného zjednodušení. Páni vyšetřující soudci zemského trestního soudu, které nepřízeň osudu vystěhovala na Pankrác, by mi jistě potvrdili, že leckterý vyšetřovanec poseděl si ve vazbě déle než bylo nutno jen proto, že nebylo možno dosíci nutného spojení se státním zástupcem, úřadujícím dosud na Karlově nám. Stejně i auto převážející neustále spisy mezi těmito dvěma úřady, navzájem úzce spolu spjatými, nesvědčí o zvláštní důmyslnosti celého aparátu. Bylo by možno

poukázati také na těžkopádnost nového Exekučního soudu a j., ale doufejme, že to jsou toliko dětské nemoci, které vyléčí čas.

Přirozeně, že toto všechno nevábí příliš absolventy právnických fakult, aby vstupovali do soudní služby a výsledek toho jest ten, že soudy počínají těžce také pociťovati nedostatek dorostu soudcovského. Pro státní úřady, jmenovitě soudy, zbývá jen to, co banky, advokáti a soukromí podnikatelé vůbec nemohou již zaměstnati. Kvalita soudcovského dorostu proto také rychle klesá. I to je ovšem zjev, který by jinde veřejnost pobouřil; u nás, zdá se, nepřikládáme mu tak značné váhy. Hlasy, které na všechna tato nebezpečí poukazovaly, nenašly alespoň dosud celkem valné ozvěny.

A tak vše plyne svým tokem dále. Zatím co na př. Anglie vytvořila ze svých soudců elitu, k níž společenskou úroveň našeho soudce nelze ani z daleka přirovnati a jejíž vážnost nespočívá jen v historické paruce, chodí náš soudce v umaštěném kabátě a vážnost jeho v lidu upadá. Zatím co anglický soudce stojí na takové výši, že může souditi ve státě tak vysoce kulturním jako právě Anglie vlastně toliko na podkladě pouhého zvykového práva (nehledě k specielním zákonům), jehož pomůckou (nikoliv zákoníkem) je mu toliko Blackstonův systém, zahrnuli a sešněrovali jsme my svého soudce takovou spoustou zákonů často ještě špatných, že nutně ztrácí orientaci i ten nejschopnější, nehledě ani k ostatním slastem, o nichž jsem se výše zmínil. Není pak konečně opravdu nic divného, dočteme-li se jednoho dne v »Soudcovských Listech«, že u kteréhosi krajského soudu zasedají senáty tím způsobem, že každý člen soudí odděleně a dohromady se scházejí toliko k poradám. Zde přestává již pomalu Spravedlnost a začíná paskvil.

To by byl asi tak celkový rámec pro neutěšený obraz našeho soudnictví. Detailů by bylo, že by stačily na slušnou knihu.

Dr. *Jar. Drábek.*

DOBA A LIDÉ

Petr Bogatyrev a Vladimír Ryba:

Herecké pověry.

I.

Folkloristé si do poslední doby všímali jenom pověr, rozšířených mezi sedláky; jako kdyby v městech, i mezi tak zvanou inteligencí, pověr nebylo. Až v nejnovější době se zjistilo s překvapením, že mezi městským obyvatelstvem jsou rozšířeny pověry daleko více, než by se zdálo na prvý pohled; zvláště válka, se všemi svými nebezpečími, vynesla zase na povrch prvky, o nichž se soudilo, že jsou už dávno zatlačeny obecným rozumovým poznáním. Na tyto zjevy folkloristé teď živě upozorňují.

Polský sociolog Bystroň píše: »Mezi vrstvami vzdělanými je dosti lidí, v nichž racionalistické vzdělání nestačilo vyplenit jisté pojmy, náležející do jiných myšlenkových soustav. Pověrčivost zdaleka není u inteligence věcí řídkou; setkáváme se tu ještě s obecnou vírou v nešťastné dny a čísla (na př. třináctku; v některých velikých městech mají domy pořadová čísla 12a nebo 11a; tomuto číslu se vyhýbají také hotely); svazek člověka se jménem nebo též s vyobrazením je u mnoha lidí živě pociťován; víra v duchy, třebas nedosti přesná, strach před půlnocí atd. nejsou rovněž řídké. Spiritism, který nalézá tolik vyznavačů, jest novou formou starých pověr. Víme také, že dokonce v největších městech západu řemeslní věštci a jasnovidci mají rozsáhlou klientelu z řad vybrané inteligence, a staré amulety ožily v nové formě jako t. zv. mascotte. Zvláštní okolnosti mohou zdůraznit buď málo uvědomělé, nebo dokonce často podvědomé obsahy; v době války byli jsme svědky tohoto návratu do prastarých tvarů myšlení.«

Anglická folkloristka E. M. Writh zdůrazňuje, že pověry se vůbec nejeví monopolem nevzdělaného nebo polovzdělaného rozumu; jediný rozdíl je v tom, že tam, kde vesničan dává svobodný výraz svým strachům a fantasiím, my své skrýváme před veřejnou pozorností pod maskou úsměšku nebo pseudovědy.

Sébillotovi, francouzskému badateli, napadla šťastná myšlenka sbírat lidové pověry v samé Paříži. A hle, on i řada jeho spolupracovníků sebrali veliké množství pověr.

Studium pověr městských není zajímavé jen samo o sobě, nýbrž i pro pochopení a rozeznání jednotlivých pověr ve vesnicích. Není o tom pochyby, že město exportovalo a ještě nyní exportuje do vesnic řadu zjevů, jež my pokládáme za čistě venkovské. Obyčejně se říká, že město ničí etnografické rysy. Ale je nesporné, že je nejenom ničí, nýbrž také rozmnožuje.

Uchýlíme se k analogii: literární jazyk, jazyk městského obyvatelstva, přejímá do sebe dialektologické odchylky, uzákoňuje je a sám pak tyto odchylky posílá na venkov, už s pečetí literárního jazyka; a také exportuje literární jazyk své zvláštní, osobité novotvary. Totéž je i zde. Město může exportovati jak své samostatné tvoření, tak i to, co samo kdysi vzalo z vesnice, ale k čemu přiložilo už svoji pečeť.

Tento vzájemný export a import vesnice můžeme pozorovati do nejposlednějších dnů. Město třeba sbíralo umělecké plody vesnice, pohádky, a pak, změnivši je, v přepracování básníků a prosaiků je tiskem rozesílalo na venkov. Když se nějaký variant pohádky, zapsaný v daleké a zapadlé vesnici, dostal do města, byl uveřejněn v učené publikaci, odtud se dostal do populárních dětských knížek a čítanek a už se v tištěné formě rozesílal na všechny strany jako národní poklad. Také můžeme pozorovati toto vzájemné prolínání i v lidových písních, krojích a j.

Omezme se však na pověry. Nesporně mnohé pověry, s nimiž se teď můžeme setkati jen v zapadlých koutcích venkova, pocházejí z města. Známe-li pověry městské, můžeme snadněji probádat pověry vesnické, ale kromě tohoto cíle je tu i ten, že tak poznáváme duševní život současného městského obyvatelstva. Tentokráte promluvíme o pověrách hereckých.

Přistoupivše k úloze sebrati materiál pověr českých herců, postavili jsme si dva hlavní úkoly: jednak zaznamenati samotné pověry, jednak podati povšechný obraz, jaký se jim dává smysl, a jak objasnit, že se do této doby udržují. Je všeobecně známo, že se pověry nejvíce rozšiřují a nejpevněji drží v kolektivu i u individuí ve chvílích nervového vzrušení. Odtud lze vysvětliti tak silné rozšíření pověr v době války, kdy lidský život byl ve stálém nebezpečí. Lidové pověry v tuto dobu nejsou přežitkem, nýbrž novým ožitím.

Pověry jsou dále rozšířeny zvláště v těch zaměstnáních, kde úspěch práce závisí na mnoha příčinách. Tak na př. úspěch práce a hmotný zisk u úředníka není podmíněn tak složitým kolísáním, jako u drobného trhovce, obchodujícího na pouti. Hmotný jeho úspěch závisí na mnoha příčinách; bude-li pěkné počasí, dostane-li výhodné místo atd., na příčinách, jichž se nemusí obávat nejenom úředník, nýbrž ani obchodník, mající stálý krám v kryté budově. Odtud, poměrně, zmnožováním příčin úspěchu, nezávislých přímo na něm, vzrůstá u něho i množství pověr.

Život herců se všemi morálními i hmotnými úspěchy je podroben celé řadě příčin, jichž herec nejen nemůže změniti, nýbrž ani předem odhadnouti. Zvláště je to třeba říci o venkovských kočujících společnostech, kde pověry jsou také nejvíce rozšířeny a kde jim podléhají i nejinteligentnější herci téměř bez výjimek.

II.

Sebrali jsme celou řadu pověr českých herců, rozšířených jak v Praze, tak mezi kočujícími společnostmi. Doplňkem uvedeme pověry německých herců, které nám sdělil jeden zpěvák pražského německého divadla. V roztřídění, v jakém tyto pověry uvádíme, odlišujeme především pověry positivní, v nichž herec podniká nějaký úkon, aby dosáhl, čeho si přeje, od pověr negativních, »tabu«, v nichž se zakazuje něco dělati, aby tím nebylo přivoláno neštěstí.

a) Pověry positivní: Herec před výstupem si dá třikrát plivnout na krk nebo na loket pro štěstí. (Obecně rozšířená pověra, také v německém divadle, kde také tak, že herec má plivnutí vskutku ucítit.) — V Brně je zpěvák, který si před představením vždy plivne pro štěstí na napovědu. (Jeho osobní pověra.) — Štěstí přináší naplivati si do střevíců. — Velké štěstí přináší dát se před představením pokřižovat od žida. — Před výstupem dává se herec pokřižovat levou rukou. — Herečky se dávají před výstupem poplácat po bříšku nebo po bocích. (Hlavně u kočujících společností.) — U venkovských společností sahá si cedulář před obchůzkou ženám na stehna pro štěstí. — Herci se při výstupu musí držet palec. Variant v německém divadle: zpěvákovi, zpívá-li nějakou obtížnou notu, ukazují herci v kulisách, jak mu drží palec.) — Inspicient upozorňuje herce, aby na jeviště vešel pravou nohou, neboť levá noha přináší neštěstí. — Herec se před představením umyje, i kdyby byl čerstvě umyt. — Mezi artisty se celá rodina před výstupem líbá. — Štěstí přináší blízkost milované osoby v hledišti nebo na scéně. — Po představení se musí uklidit scéna a vytáhnout opona, jinak bude mít společnost smůlu. (U kočujících společností.)

b) Pověry negativní, »tabu«: V šatnách nesmí herec položiti boty na stůl, protože pak breptá. — Nesmí se v šatnách hvízdat. — Některý herec se nepodívá dirkou opony, protože by pak neměl štěstí. (Řídké.) — Odevzdává-li herec úlohu jinému, nemusí ji odevzdat do ruky, nýbrž hodit na zemi. — Upadne-li herečce role, nesmí ji zdvihnout prostě rukou, nýbrž si na ni musí nejprve sednout, a pak ji zvedá, přitisknutu k bokům. (Německé divadlo.) — Upadne-li knoflík, nesmí být zvednut rukou, nýbrž zuby, a pak se musí hodit přes hlavu a herec se nesmí dívat, kam padá. — Před představením nesmí herec vidět úmrtní oznámení, rakev, mučenku, černého psa, jeptišku. (I v Praze.) — Před představením herci (někteří i jindy) nesmí mluvit o smrti, chorobách atd. — Zapomene-li si herec něco, nikdy se pro to nevrací do šatny nebo domů, vždy si pro to raději pošle. (Velmi rozšířeno.) — Kočka nesmí přeběhnout přes scénu. — Některý divadelní ředitel nevyplácí z pověry před představením peníze, třebas je má, až po představení. (Kočující společnosti.) — Herec, vyzve-li si peníze, neodevzdá jich hned, nýbrž je aspoň den nosí u sebe; pak se u něj »peníze drží«. — Beneficiantovi se nemá říkat příliš brzo o volný lístek. — — Herečka nesmí být těhotná, — způsobuje to neštěstí celé společnosti. — Herečka v době mezi zazvoněním do šaten a mezi svým prvým výstupem nesmí jít na malou stranu, chce-li mít úspěch. (I v Praze u velkých divadel.) — V prvé řadě hlediště nemá seděti herec nebo někdo z divadelních lidí. — Nesmí se zvonit před představením dříve, než je třeba, jinak je »představní odzvoněno«. (Kočující společnosti.) — Hercům se nesmí přát štěstí, naopak: »zlom si vaz«, »zlom si nohu« a pod. (Obecně rozšířeno, bez výjimek, také u něm. divadla.) — Chválí-li se hra před koncem, může to ohrozit zdar celého představení.

Některé hry se nemají hráti, protože přinášejí divadlu neštěstí. V pražském Národním divadle je pověra, že po Fibichově »Pádu Arkuna« umrou tři lidé u divadla. (Nedávno prošla novinami zpráva, že v Tokiu musela být pro pověrčivost vzata z repertoáru hra »Svítilna mrtvých«; hlavní její role přinášela prý svému představiteli veliké neštěstí.)

c) Zvláště jsou rozšířeny pověry o amuletech a o věcech, hrajících úlohu amuletů, jež můžeme řaditi k positivním pověrám.

Amulety v pytlíčcích, které nosí herci na různých místech těla, hlavně na levém boku nebo u srdce (ve šněrovačce) a v botách, obsahují rybí šupinky, mince (peníze z prvé gáže, na něž se nesmí sáhnout), seno, kamínky, prsténky atd. U českých herců nebývají v amuletech zpravidla předměty náboženského rázu, na rozdíl od německých, kde křížky (pentagramy, útržky bible u židů) mívají veliký význam. Rozdíl je konečně i v tom, že němečtí herci mívají své amutety více zavěšeny na volné šňůře na prsou.

Velké štěstí přinášejí části garderoby po zemřelých dobrých hercích, šaty, límce, prsten, klobouk atd. — Úspěch přináší kus cizí garderoby. — K některým svým starým kusům oděvu má herec zvláštní vztah a bere je vždy sebou na jeviště. Bývá to část šatů, prádla, šátek na krk, tkanička, vázanka atd. (V hereckých anekdotách vypravuje se o Elizabetě Bergnerové, která po léta oblékala k premiérám touž košili a opatrovala ji jako klenot, dokud ji při premiéře »Dámy s kameliemi« hanebně nezklamala. Tehdy ji spálila s velikým pláčem.) Jsou to pověry velmi rozšířené a silné a podléhají jim i herci, jinak nepověrčiví. U baletek bývají tyto pověry tak významné, že vytlačují ostatní: staré baletní střevíce a trika jsou jim opravdovými poklady. — Mnozí herci věří, že dekorace, v níž kdysi hráli a v níž měli úspěch, přinese jim štěstí. — Veliké štěstí přinášejí věci od židů, tašky a pod. — V artistických rodinách přecházejí z generací do generací prsteny a jiné staré drobnosti, pečlivě chráněné. — Některý herec schovává si svá první líčidla. (Řídké.) — Herci mají zpravidla svůj osobitý vztah ke dřevu, ke sklu, kovům, kamenům, podle čeho se pak řídí a na co věří. — Na stolech v šatnách mívají herci rozestaveny různé předměty pro štěstí podkovy, dětské hříčky, prasátka, slony a hlavně portréty svých drahých a zemřelých, na něž se dívají jako na amulety. (Viz též článek O. Scheinpflugové v »Aventinu«.)

Herci nosí při sobě role, aby se jim naučili. Nosí je sebou na scénu, v botě, kapse, za ňadry, s listy srovnanými podle stránek, zpravidla celé. Některé herečky mají půl role za ňadry a půl v botě.

d) Znamení. — Mezi pověrami rozlišujeme ty, které se projevují v určitém úkonu, kde člověk musí něco podniknout, aby tím dosáhl pro sebe nebo pro celou svou společnost toho, čeho si přeje; věštby, kde člověk dělá nějaký úkon a jeho pomocí nabývá možnosti poznat svoji budoucnost; ale nemůže při tom něco změnit ve svůj prospěch. Konečně jsou znamení, při nichž člověk nic nepodniká, jen pozoruje některé zjevy a podle nich pak poznává, co se s ním stane. Uvádíme několik příkladů znamení:

Pozoruje se, kdo přijde prvý do divadla: je-li to žid, je to velké štěstí, je-li to baba, smůla. (Kočující společnosti.) — Zakopne-li herec před výstupem, udělá dojem. — Upadne-li při přenášení kus dekorace, znamená to, že se vybere málo. — Zjistí-li herec, že má prádlo oblečeno na ruby, hlásí mu to štěstí. — Rozbité zrcadlo ohlašuje majiteli ztrátu angažmá. — Hrbatí přinášejí velké štěstí. (U kočujících společností je velkým štěstím pro pobyt ve stanici, vyspí-li se některá herečka prvou noc

s hrbatým, nebo aspoň se židem.) — Rozházejí-li se při zvaní plakáty, bude se hra líbit.

Je-li před představením veliká hádka, znamená to šťastný průběh hry. Herec, i když v nějakém kusu hrál mnohokrát a ovládá dokonale úlohu, provokuje hádku s napovědou. — Veliká hádka při generální zkoušce znamená šťastnou premieru. — Když se herci před představením nebo při zkouškách příliš smějí, znamená to neúspěch. — Smějí-li se herci vtipům hry, nebo komickým výkonům, nebude se smát obecenstvo; naopak, jsou-li herci kusem příliš dojati, nedojme to publikum.

Stane-li se technickému personálu nějaká nehoda s dekorací nebo se světlem při prvém vytažení opony, věří se, že se nehody budou opakovati po celý večer. — Začne-li některý herec breptat, breptají pak všichni (»uhranuté představení«). — Umře-li herec, umrou ještě tři. — Otěhotní-li některá herečka, otěhotní ještě tři.

Třináctka přináší štěstí, ale také neštěstí; rozhoduje tu individuální víra. Proti obecně rozšířené nešťastné třináctce herci jí pravidelně přikládají význam šťastný. — Šťastná čísla jsou 7 a 17. — Pátek je celé řadě herců šťastným dnem. Někteří však věří s obecnou pověrou, že je nešťastný, a jsou kočující společností, které v pátek nehrají a snaží se ten den stěhovat a pod. — Jsou-li v den benefice divadelní lístky zelené, znamená to beneficiantovi velké štěstí.

e) Slovní hříčky, metafory a pod. mají v lidových pověrách velikou úlohu. Jsou i v pověrách hereckých. Na př. v pražském německém divadle nesmí se říkat »Strick«, nýbrž »Schnur«. Řekne-li někdo »Strick«, přivolává neštěstí, smrt a pod. Je zvyk, že zmýlí-li se někdo, musí zaplatit pokutu (na pivo dělníkům) — pokuta má při tom už položertovný ráz. Ti, kdo věří na tuto pověru, vysvětlují ji tak, že slovo »Strick« se nesmí říkat, protože »Strickmeister« znamená kata.

III.

Všechny pověry můžeme zase rozděliti na pověry a magické úkony, v nichž pověrčivý ví, proč to dělá, dává svému úkonu nějakou motivaci. Proti těmto motivovaným pověrám jsou pověry nemotivované, při nichž pověrčivý nemůže říci, jaký jeho úkony mají vztah k tomu, co si přeje, aby se stalo. Motivované pověry bývají vysvětlovány buď magickými zákony, nebo svazovány s nějakým kultem mrtvých nebo přírodních sil, atd. Konečně magické úkony a pověry přecházejí někdy do hry nebo zábavy, nebo dostávají motivaci jako úkon pro užitek.

Přehlédneme-li materiál, vidíme, že zde není motivovaných pověr. Myslíme, že takové pověry buď vůbec mezi herci neexistují, nebo že je jich aspoň velmi málo. (Víme o jedné pražské známé herečce, která svým pověrám, spjatým s kultem nebožtíka muže, dodává spiritistickou motivaci.) Všechny námi sebrané pověry jsou buď nemotivovány, nebo mají ráz položertovný. Němečtí herci, jak nám řekl vypravěč jejich pověr, jsou ve srovnání se svými na př. italskými kolegy málo pověrčiví, a položertovný ráz u nich převládá.

Kromě toho ve mnoha případech snažili se herci, od nichž jsme pověry sbírali, vysvětliti je racionalisticky nebo psychologicky. Tak jeden herec vysvětloval, že na scénu obléká kousek kostýmu, v němž měl kdysi úspěch, proto, že je mu milý jako upomínka, že mu přirostl k srdci a že naň psychologicky působí tak, aby hrál dobře i v jiných hrách, ale že pověrčivý není. Toto vysvětlení je sic zcela správné, ale ve mnohých případech týž úkon hraje úlohu amuletu. Přikládá se mu daleko větší význam ve srovnání s předmětem, který má být jen pěknou upomínkou.

Je pravda, že mnohé pověry v začátcích svého původu měly jen psychologický ráz, na př. zákaz dívati se na obecenstvo dírkou opony má ten smysl, aby herec nebyl po př. deprimován, ale u mnoha herců tento ráz už pověra opustila a stala se »tabu« ve stejné míře, jako celá řada jiných »tabu«, která mají ráz jen primitivně náboženský.

Mezi pověrami jsou i zajímavé případy, kdy herec, aby dostal dobré znamení, samovolně inscenuje takovou situaci, aby se znamení dostavilo, jako na př. hádku při generální zkoušce; herci často provokují úmyslně špatnou generální zkoušku, i kdyby normálně šla dobře. Tak dělají herci ze znamení už úkon.

*

Mezi pověrami herců je celá řada pověr, rozšířených nejenom ve městě, nýbrž i u sedláků a mezi lidem zcela primitivním (těhotná přináší neštěstí, amulety a j.). Ale tato podobnost je nejvíce ve formě. Srovnáme-li vysvětlení, jež herci těmto pověrám přikládají, s výkladem selským, vidíme značný rozdíl; mají-li na př. mezi sedláky Podkarpatské Rusi motivované pověry a úkony veliký význam, mezi pověrami českých herců motivace vůbec nenalézáme. Známý francouzský sociolog Lévy Bruhl zdůrazňuje ve svých pracích, jak je nebezpečné vysvětlovat pověru jednoho národa vysvětlováním podobného obřadu národa druhého. Analogicky můžeme říci, že je velmi nebezpečné vysvětlovati pověry jedné kulturní vrstvy společenské vysvětleními týchž pověr u druhé kulturní vrstvy, třebas téhož národa.

VĚDA A PRÁCE

Logan Clendening:

Máme zahodit léky?

I.

Zdá se, že dnes převládá názor, že víra v účinnost léků je jakýmsi druhem pověry. Výroky, které svědčí pro tento názor, vyvěrají zpravidla z různých pramenů. Někdy vycházejí od těch, kteří se zabývají praktickým prováděním nových léčebných metod, osteopathie, chiropraktiky a křesťanské vědy, potom také od takových fantastů, jako jsou nadšenci pro fysickou kultúru a »přirozené léčení«. Jiné útoky proti medikamentům vycházejí od laiků, kteří nejsou tak zřejmě straničtí: Herny Ford na př. před krátkou dobou prý poznal, že léky jsou bez ceny a požádal lékaře ve své nemocnici v Detroitu, aby jich už neužívali. Ještě další takové nájezdy vycházejí z nejobyčejnějších pramenů lékařských — objevují se v populárních výkladech medicinských tajemství, které podávají pravověrní praktikové, dále v ústních výkladech pacientům, nebo v přednáškách před posluchači mediciny.

Formy, jichž toto dogma nabývá, jsou také různé, avšak základní argumenty lze uvésti na tyto tři obecné zásady: 1. že užívání léků není léčebnou metodou přírody, 2. že léky jsou buď skutečně jedovaté, nebo obsahují přimíšeniny škodlivé pacientům, nebo nad to ještě, že pacienty klamou a obluzují, zastírajíce skutečné známky jejich choroby, 3. že lékaři užívajíce medikamentů provádějí odhady a pokusy; že vkládají nějakou látku, jejíž účinek neznají, do pacienta, příčině jehož nemoci nerozumějí. Pravověrní členové medicinského povolání ovšem nejsou vinni nějakým takovým nesmyslem; nicméně někteří z nich rádi říkají, že je pouze málo medikamentů, které mají nějakou cenu a že praktický lékař by se mohl omeziti na velmi malý jejich počet, při čemž někteří udávají jako tento počet pět, někteří deset, někteří dvacet. Nepřekvapuje proto, že mnoho inteligentních lidí by věřilo, že medikamenty byly odkázány na nevýznamné místo v lékařské praksi a že to, co o nich lékař ví, je z valné části zastaralé a tradiční, že vědečtí lékaři ani neverí v ně, ani se nesnaží o jejich prozkoumání a jestliže se předpisují, děje se to jen jaksi na obranu. Avšak tento názor přes

jeho značné rozšíření je úplně nesprávný; téměř pravý opak je ve skutečnosti pravdou. Užívání léků, když nehledíme k řadě nových therapeutických procedur podivuhodné účinnosti, jimiž byla rozmnožena zbrojnice mediciny od dob, kdy jedinými jejími zbraněmi byly bylinky a pouštění žilou, je stále základ zdravé prakse. Jejich účinek byl intensivně zkoumán den ze dne některými z nejbystřejších hlav naší doby a tyto výzkumy, daleko od toho, aby podkopaly víru praktika v jejich význam, odkryly řadu velmi významných nových způsobů užívání medikamentů a přispěly tak k podpoře a zvýšení jejich ceny.

Cesty, kterými medikamenty dospěly k ohrožení své reputace, není nesnadno poznati, připomeneme-li si historii klinické mediciny. V XVI. století, kdy byl odkryt nový svět a zároveň s ním chinin, ipecac atd. a ve dvou stoletích následujících počet medikamentů, s nimiž každý lékař měl býti obeznámen, obrovsky vzrostl. Většina z nich na neštěstí byla málo účinná, ale mnoho z nich bylo odporných a protivných. Ještě tak pozdě, jako v roce 1796, byla vynikající autorita, doporučující užívání kozích bobků, rozpuštěných v jistém druhu vína malaga, jako prostředek proti neštovicím. Ale přes to, že jen málo medikamentů mělo nějakou cenu, opakovalo se jejich předpisování a trvalo se na nich s otrockou závislostí na tradičních formulích. Některé z nich se udržovaly v tajnosti a vědělo o nich jen málo šarlatánů. Tak tomu bylo na př. s ipecacem, jímž známý švindléř Helvetius vyléčil francouzského prince, syna Ludvíka XIV., z úplavice a pověsti o tomto léčení si nashromáždil jmění.

Kolem polovice XIX. století tento stav věcí pohnul některé z méně zabedněných myslí v lékařském povolání k revoltě. Reakce proti medikamentům tak skutečně se začala ve velmi pravověrných kruzích. Jacob Bigelow, jeden z těch rebelů, jenž byl profesorem materiae medicae na Harwardu kolem roku 1850, říkal, že byl vybrán pro tu stolici proto, že nikdo z žijících nevěděl více než on o bezcennosti medikamentů. Oliver Wendell Holmes připomněl jeho mínění, že kdyby všechny medikamenty světa se hodily do moře, bylo by to horší pro ryby, ale lepší pro člověčenstvo. Vídeňská škola pathologická, která šla od pohrdání léky k pohrdání všemi známými způsoby léčení, šla za příkladem svého vůdce Škody, jehož pravidelná odpověď, když se ho otázali na postup při léčení, bývala: »Ach, das ist ja alles eins!«

Mnoho nových sil působilo k úpadku vážnosti, v níž léky kdysi byly. Do roku 1850 stále byly téměř jedinou možností léčby až na malé výjimky. Ale za dalších padesát let chirurgie, dietetika, immunologie, psychotherapie a paprsky X spatřily svět, a masáže, léčka vodou a léčba vzduchem byly zařaděny na svá nynější místa v medicinské soustavě věcí. Od roku 1900 transfuse krve a řady jiných speciálních způsobů léčby daly podnět k novým myšlenkám v medicinském světě. Přirozeně když rodina tak rychle rostla, bylo by nevděčné favorisovati stále nejstaršího člena.

Ale bylo by omylem domnívati se, že užívání medikamentů nemělo podílu na vědeckém pokroku devatenáctého století. Naopak, nebylo vědy, která by větší měrou získala z obecného pokroku, než farmakologie a farmakotherapie. Mladá věda fysiologická dodala jim nové metody a nové přesné nástroje. Bylo-li možno zkoumati normální srdce ve fysiologické laboratoři, bylo stejně možno zkoumati srdce pod vlivem náprstníku, tabáku, kofeinu a pod. Silný vítr zadul starými farmakologickými laboratořemi, odnesl z nich zaschlé exempláře tulie, šalamounka, viržinské marjánky a eupatoria, a na jejich místo přišly kymografy, sfygmomanometry a faradické baterie. A jestliže fysiologie se tak stala pravou rukou farmakologie, stala se syntetická organická chemie její levou rukou. Lidé začali zkoumati, jak by v lidském těle působily chemické sloučeniny dosud nezkombinované. Paul Ehrlich na př. shledal, že jisté barvivo, hemotoxylin, zbarví pouze jednu část buňky a že jiné barvivo, eosin, zbarví jinou část. Přemítal, nebylo-li by možné objeviti chemikalii, která by byla smrtelnou pro živočišného parasita, na př. spirochaeta pallida, ale která by při tom nepoškodila tkáně člověka, jeho hostitele. Přemítal, zkoušel a nalezl ji — salvarsan, 606, a později ji zlepšil.

Přes to, poněvadž už jednou bylo řečeno, poněvadž se stalo tradicí a poněvadž bylo druhem snadného cynismu, dogma, které razil Bigelow a Škoda, se stále opakuje. Těm, kdo je kázali, se dostalo i zvláštního jména: byli nazváni therapeutickými nihilisty. Tento výraz ani zdaleka není výtkou, dostal spíše nádech pocty, jako patent na vyšší vědeckou kvalifikaci. Ale právě nejvyslovenější therapeutičtí nihilisté si v praksi odporovali, jako jejich nástupci dosud činí. Dobře vycvičený moderní lékař, i chirurg, třebas zřejmě užívá méně medikamentů, než jeho předchůdci, přece jen užívá jich stejně často. A ježto, hledíme-li na potíže jeho úkolu, je to snad nejbystřejší a nejúčinnější osoba na světě, můžeme se důsledně domnívati, že jich užívá proto, že účinkují, že nic jiného nepůsobí tak rychle a účinně v tom směru, ve kterém chce působiti.

Každého roku se pokouším vyložiti v posluchárně starším studentům mediciny zásady a praksi medicinského postupu. Pokouším se pojmouti předmět ze širokého hlediska, zkoumáme užívání masáže, koupelí, vody a elektrické léčby. Píšeme na tabuli seznam chorob, při nichž lze rozumně očekávati, že tyto metody pomohou. Každého roku žasneme, jak malý je počet takových chorob. U masáže: napíšete-li vykloubeniny, ztrnulost po zlomeninách, některé případy paralysy, nesnáze svalového reumatismu, některé neuralgie a onen neurčitý stav zvaný debilitas generalis, vyčerpali jste téměř její možnosti. Ale celá chiropraktika a osteopathie jsou jen formami masáže.

POZNÁMKY

Pozor! Od léta stýskali jsme si několikráte do toho, že aféra Gajdova není s povolaných míst vedena tak, jak by vedena býti měla, a že veřejnost je ponechávána bez informací. Odpovědělo se nám vždy poukazem na ty nebo ony formální důvody, pro které nelze otevřeně mluvit. Dobře, máme k formálním důvodům povinnou úctu, ale přece jen vidíme naléhavou nutnost, aby se našla nějaká cesta, jak dostati k vědomí veřejnosti ty důvody, které vedly ke Gajdově degradaci. Pravíme výslovně, že je toho naléhavá potřeba. Někteří jinak znamenití lidé někdy chybují, myslíce, že všichni vědí tolik co oni. Rekapitulujme trochu události: 15. května vyšel známý Bechyňův článek »Hledá se generál«. Od této chvíle byla začata s některých stran vytrvalá a potměšilá kampaň; vlastenecký generál má býti odstraněn se svého místa! Hrad v pozadí temné intriky! Benešovy pikle proti zasloužilému muži! Oficielní místa ovšem mlčela, poněvadž není jejich úkolem odpovídat na všechny fantasie. Ale 13. srpna vyšla v novinách stručná úřední zpráva, že Gajda byl superarbitrován a pensionován; více, než tento fakt, ve zprávě nebylo. Ani pozdější zpráva o Gajdově degradaci nepřinášela informací, na které veřejnost čekala. Někteří lidé snad řeknou, že veřejnost neměla na nic čekat a že věc byla řádně a definitivně vyřízena výrokem kárného výboru. Ale musíme již počítat s tím, že demokracie není tak dokonale vychována jako důstojníci, a

že chce znát důvody, má-li s něčím souhlasit a za něco se postavit. Nikdo nemůže odčinit, že se Gajdova aféra stala politickou záležitostí; a politické záležitosti lze řešiti jen informací všech, nikoliv pouze některých. Jestliže proti obecnému očekávání byl fakt Gajdova pensionování a superarbitrace prostě předložen bez udání důvodů, nikdo se nesmí divit, jestliže v některých dobrých, ale málo informovaných lidech roste nálada věřit, že Gajda se stal obětí intriky. Tito lidé si říkají: důvody se neudávají jen tam, kde nejsou, jinak každý rád vyrukuje s důvody. Tato nálada stala se obzvláště nebezpečnou nyní, když pražský okresní soudce ve známém rozsudku provedl jakousi Gajdovu rehabilitaci. Považujeme za svou povinnost upozorniti na tuto náladu a konstatovati výslovně, že i mnozí dobří lidé pochybují. A ohled na tyto lidi, kteří touží po pravdě, jíž se jim nedostává, vede nás k tomu, abychom řekli, že za žádných okolností nesmí býti z pouhých formálních důvodů riskována ještě prohra u druhé instance v Gajdově při. Varujeme před tím, aby byl podceňován zmatek, v nějž byli uvedeni neinformovaní lidé dobré vůle. Je dnes mnoho těch, kdož věří ve vinu Gajdovu pouze proto, že se o ní vyslovil Masaryk. Považovali bychom za velmi neopatrné, kdyby věci byly vedeny tak, že by mohla nastati krise této důvěry. Masaryk sám nepochybně se spoléhal na zveřejnění dokumentů; řekl, že dokumenty budou drsnou lekcí těm, kdož se Gajdy zastávali. Ale neznámé dokumenty nemohou býti ovšem drsnou lekcí; dokud zůstávají neznámými, slouží jen k tomu, aby si na nich známá protimasarykovská fronta cvičila síly svého posměchu. Nenuťte lid, aby věřil v Gajdovu vinu jen proto, že ta nebo ona autorita se o ní vyjádřila; dejte mu fakta. Věřte, že jde o věc důležitou. Ujišťujeme, že jsme nenapsali tuto poznámku bez důkladného rozmyšlení a bez informací o tom, jak v široké veřejnosti působila Gajdova výhra u první instance.

Quo vadis iustitia? Některé listy vyložily si naši poznámku z minulého čísla pod tímto titulem tak, jakobychom volali po zrušení soudcovské neodvislosti. Jsou to ovšem listy, které už mají jistou praxi v dělání bílého černým a černého bílým. Pro toho, kdo je nezaujat, konstatujeme, že jsme ovšem nevolali po zrušení soudcovské neodvislosti. Uvedli jsme jen výrok předsedy německého říšského sněmu, který charakterisoval justiční poměry v Německu, abychom ukázali, že i jinde se ukazují podobné zjevy. Připomenuli jsme pak, že tak hluboko jako v Německu ještě nejsme. Zrušení soudcovské neodvislosti zdálo by se nám podnikem tak nehorázným, že nám něco podobného nemohlo ani zdaleka přijíti na mysl. I bez zrušení soudcovské neodvislosti jsou ještě prostředky proti soudcům, kteří by se nedrželi práva, není-liž pravda? Jsme-li vyzýváni, abychom jmenovali všechny ony procesy, v nichž se ukázala nápadná shovívavost soudců k příslušníkům pravice a nápadná přísnost k příslušníkům levice«, odpovídáme, že tak ovšem velmi ochotně učiníme a že je to naším úmyslem od samého počátku, že však je nám to zatím zákonem zakázáno, nebot procesy ty jednak nejsou skončeny, jednak rozsudky nenabyly dosud platnosti. Do té doby kritisovat ony procesy (máme na mysli tři) není zákonem dovoleno. Ale nebojte se, že bychom potom nemluvili. — Tytéž listy nám také horlivě vytýkaly, že ačkoliv jinak vystupujeme proti anonymitě v žurnalistice, lokálka naše nebyla podepsána. Od začátku praktikujeme to ve svém listě tak: všechny nepodepsané lokálky pocházejí od redaktora, který se ovšem nemůže podepisovat pod každých dvacet řádek; všechny pak lokálky, které nejsou od něho, jsou vždy podepsány nebo šifrovány známými značkami jako ostatní články. To ostatně je obecně známo; tomu, komu to není známo, to nyní oznamujeme. V týdenníku nemohou podle našeho názoru býti krátké poznámky bez podpisu považovány za anonymní. Je samozřejmo, že je psal redaktor.

Co je politický talent? Skoro každá rodina má někde v koutě kyselo-hořkou neprovdanou tetu, která svou hádavostí, svatouškovstvím, klepavostí, kazatelstvím, nevrlostí, ješitností, bolestínstvím a chlupy na bradě jde těžce na nervy všem příbuzným. V tom se politické rodiny nijak neliší od rodin obyčejných, a levý blok byl také stižen takovou tetkou. Její roli převzala laskavě t. zv. strana pokroková. Od této neukojené dámy dostali jsme už všichni mnohokráte co proto; kdykoliv vyjde číslo »Kritiky«, jež je orgánem strany pokrokové, děje se tak proto, aby bylo řečeno nám, sociálním demokratům, národním socialistům, »Volné myšlence« a jiným nešťastníkům, že naše cnost nemůže se ani z daleka rovnat cnosti její. Levý blok by se ovšem bez této straničky mohl velmi dobře obejít; mohl by jí říci to, co zahřměl francouzský vrchní velitel na vůdce lucemburského vojska, když mu začal dělat na frontě jakési obtíže: »Jestli nedáte pokoj, tak celou vaši armádu naložím do jednoho automobilu a dám vás odvézt domů.« Ale naše dáma je neodbytná, nebot nemůže žít bez někoho, komu by mohla kázat a udílet rady. Dlouho jsme se jí už zde nezabývali, tedy snad nebude škodit několik slov. Když v naší politice se rozpoutal skutečný boj mezi pravicí a levicí, nebylo o pokrokové straně ani slyšet; za to nyní, když první nejhorší náraz je u konce, nalézá zase řeč. Zdrávi došli! »Kritika« pořádá nyní anketu o příčinách ústupu pokrokové fronty: shledáváme s jistým udivem, že se tam nyní objevují všechny ty naše úsudky o nedostatcích pokrokového hnutí a protiklerikálního boje, za něž nám »Kritika« tak dlouho nadávala. Celá anketa by se ovšem dala zodpovědět stručně jednou větou: příčiny ústupu pokrokové fronty jsou hlavně v tom, že se pokrokové hnutí příliš podobalo pánům z »Kritiky«. — Než příčina, pro níž se dnes o pokrokové straně zmiňujeme, je tato: v posledním čísle »Kritiky« byla poznámka, ve které se praví:

> »Poslední Přítomnost přináší článek Jiřího Beneše o Stříbrném, který začíná: »Pan poslanec Stříbrný má nesporný politický talent, je houževnatý, netrpí úzkostlivostí při výběru prostředků, dovedl získávati a udržovati přátele, má organisační schopnosti a nedává se zastrašiti chvilkovým neúspěchem.« — Schází ještě jeden znak: »má dosti peněz«. Pak máme dokonalou definici politických talentů.... Hlavní věc je šikovnost a žádná skrupule při vybírání prostředků! Aplikujte to na poslední politické události! Aplikujte to i na stranu z Přítomnosti vzniklou a srovnejte úsudky III. ročníku t. l. o ní!«

Jestliže některá strana se prohlašuje za stranu inteligence, pak ovšem má povinnost míti v sobě té inteligence aspoň tolik, aby dovedla číst a čtené chápat. Ale redakce »Kritiky« ukazuje se tragicky neschopnou pochopit prostou větu: »bratr má v kapse nůž, dvě švestky a kousek provázku« nebo »chalupník má kozu, deset slepic a vepře.« Bude-li s těmito větami zacházet tak jako s citovanou větou z »Přítomnosti«, bude se divit, jak někdo může pokládat dvě švestky a kousek provázku za součást nože, nebo myslit, že koza je složena z deseti slepic a vepře. Nebot naše věta nechtěla ovšem podávati definici politických talentů, nýbrž vypočítávala prostě vlastnosti p. Stříbrného: 1. má politický talent, 2. je houževnatý, 3. nedbá úzkostlivosti při výběru prostředků atd. Prosíme za odpuštění své čtenáře, že se zabýváme takovými nepatrnostmi. Nemáme to

jinak ve zvyku, ale v tomto případě to znamenitě osvětluje ducha malicherného škorpení, který je hybnou silou pokrokové strany. Víme ovšem, že nám to nic nepomůže a že »Kritika« bude o nás příště psáti při všech příležitostech: tito lidé, kteří jak se sami přiznali, pokládají za podstatu politického talentu neúzkostlivost ve výběru prostředků...

Lidová strana je stranou čistých rukou. V »Kritice« četl jsem zase jednou tuto větu: »Redaktor Peroutka razil heslo, že lidová strana je stranou čistých rukou.« Tato zmínka mi připomněla starou historii, která jest mi dosud s mnohých stran vyčítána. Nemohu ovšem popříti, že lidová strana touto větou při posledních volbách agitovala a že po všech obcích československých vylepila plakáty s pannou, která honosivě ukazuje své ruce a pod níž byl tento text:

> »Lidová strana je stranou čistých rukou.
> Napsal Ferdinand Peroutka v pokrokové Přítomnosti.«

Tento fakt tedy popříti nemohu. Popírám však rozhodně, že bych byl tuto větu kdy napsal. Jde o nešlechetné zfalšování citátu. Nenapsal jsem nic jiného než toto (Přítomnost, II. 14, str. 210):

> »K tomu (aby pokrokové strany dostaly na svou stranu rozhodnou většinu lidu) jest také třeba, aby pokrokové strany nezhnusovaly lid korupčními aférami tak, že utíká k lidové straně proto, že věří v čistotu jejích rukou. Několik afér na př., do nichž byla zapletena strana čsl. socialistů, velmi oslabilo protiklerikální frontu.«

Nenapsal jsem tedy nikdy, že strana lidová je stranou čistých rukou, nýbrž pouze, že pro mnohé se jí zdá býti. Za to mohu říci, že jistě je stranou eskamotérských rukou. —*fp.*—

DOPISY

Strana v nesnázích.

Vážená redakce!

Přinesli jste článek o krisi ve straně českých socialistů. Přítel, vzdělaný a světem sběhlý, praví: »Čeští socialisté mají nejsilnější měrou to, čemu se říká Wir-Gefühl. Všimni si, že každý útok na některého z diskreditovaných předáků se tam chápe jako útok na »nás«. Nesoudím jen podle jejich novin. To je starý trik, řekne-li stranický tisk voličovi, že on je také ohrožen. Ani bych se tomu nedivil, jestliže prostý straník sedne na lep. Ale pozoruji to i na rozumných, inteligentních lidech v té straně. Wir-Gefühl.«

Tak nějak můj přítel. Má pravdu v tom, že ten cit vzájemnosti jest tam ku podivu silný. Soudím, že to je následek paušálního odsuzování, jemuž jsou ti lidé vystaveni. Zaslouží si prostý straník toho pohrdání? Pohled do našich menších měst ovládaných českými socialisty nenasvědčuje tomu, že by tam byli zavedli nějakou panamu. Jest to element snad jiného temperamentu nežli tovární dělnictvo sociálně demokratické nebo komunistické; je veselý a jeho lehčí krev činí jeho občasné švejkoviny nápadnějšími nežli jest tomu u zasmušilého dělnictva druhých stran socialistických. Ale nemyslím, že jeho průměrná mravní úroveň je nižší. Nevázanost je celkem táž věc, ať má klobouk sražený do čela nebo frajersky na stranu. A pokud mohu srovnávati — příležitost dosti častá — zdá se mi, že na vážné slovo reagují celkem stejně a že je tu i tam dost dobrých lidí. Vždyť je to proti zdravému rozumu domnívati se, že máme vrstvu národa, která je zvláštní měrou vysazena mravním nákazám. A čeští socialisté jsou zřetelnou vrstvou. Jejich straník je nejmenší buržoa. Stojí mezi továrním dělnictvem a buržoasií v plném smyslu. Od vyloučení Dra Vrbenského ustoupil dělnický element ve straně ještě více do pozadí, ale fakt je, že strana ta má svoji zřetelnou sociologickou funkci. Rád bych viděl někdy v »Přítomnosti« anketu o budoucnosti českého socialismu.

A nyní k tomu citu solidarity. Dnes stačí k hanbě, má-li někdo legitimaci této strany. Jsou lidé, jimž to působí přímo muka. Znám pár veřejných pracovníků, v jejichž nervovém onemocnění to hrálo podstatnou roli. Oba jsou poctivci a lidé šlechetní, kteří do strany šli s nejlepšími úmysly. Snad mají nezdar, budiž. Ale k čemu pohrdání? Za poslední dvě leta se velmi rozmohlo jisté mravní povýšenectví, které jest též nedostatkem. Zejména mne mrzí v sociální demokracii, která je stranou úctyhodnou, ale jejíž devisou by mělo býti, aby druhou stranu socialistickou k sobě připoutala, zatím citovým svazkem, později utvořením bloku. Strana českých socialistů není těleso jednotné; jest tedy nutno posilovati její socialistickou složku.

Red. Peroutka podal v minulém čísle Přítomnosti velmi bystrou a správnou diagnosu této strany v nesnázích.

Za zvláště důležité pokládám, co praví o laskominách jiných stran, že z jejích zbytků něco trhnou. Bylo by smutné, kdyby se tato krátkozraká politika měla zahnízditi i v sociální demokracii, která by se pro pár pochybných hlasů zbavila možnosti, postaviti si po bok celé mocné těleso. Neméně správné jest, co praví o problému vůdce. Stříbrný je odstřelen, kdo je mužem zítřka? Tato strana nemůže býti bez populárních osobností v čele. Dnes jest to opět osoba Klofáčova. Ale kdo ručí za to, že se nevynoří někdo jiný, kdo poroste se svými úkoly? Veřejné mínění, pokud není ovládáno úzce stranickými výpočty, by mělo posilovati, nikoliv pohrdáním stihati ty lidi, kteří v Masarykově lidu a na schůzích pracují proti kultu Švejka, jak jej propaguje ústřední vydavatelství strany a proti kultu moci a rozmařilosti. Zatím vidíme opak. Tím se znesnadňuje lepším a poctivým lidem postup proti korupci a proti pouhým příživníkům moci, ke kterémužto postupu je nynější doba opposice zvláště vhodná. Paušální pohrdání slévá ty lidi v jeden šik. Neprávem zneuctění se nakonec uchýlí tam, kde se jim neupřímně maže med kolem úst. Stanou se místo očisty ozdobou.

Lid sám je jako strunný nástroj nebo studánka... Můžete jej naladit i rozladit, zvířiti kalnou usedlinu v jeho mysli i stimulovati jeho dobrou vůli. *J. B. Kozák.*

Bolesti českého protestantismu.

Pane redaktore,

K dopisu Dra Linharta v č. 8 »Přítomnosti« mám jen dvě poznámky. 1. Dr. L. si zase stěžuje, že mu vytýkám psychologism, jako by prý náboženství vykládal pouze psychologicky a neuznával v něm vztahu k objektivní skutečnosti, k Bohu. Citoval jsem z Linhartových projevů dlouhé odstavce, ve kterých je řeč o Bohu: Nejdu tak daleko, abych zamlčoval, že L. o transcendentnu a o Bohu mluví. Tvrdil jsem však, že jeho myšlení se nedostává dále než k jakési matné positivistické metafysice zákonitosti a první příčiny a že jeho methoda myšlení není s to, aby pronikla ke hlavním, jedině důležitým otázkám křesťanské víry a theologie a přispěla k jejich řešení. Jeho východisko je psychologistické a proto celá jeho filosofie se nevymaní z objetí positivismu — jako tonoucí se nemůže zachránit, když se sám z vody tahá za vlasy.

2. Linhart na tyto výklady mlčí — a místo toho svádí svou polemiku na otázku, o které se spor mezi námi nevede. Neodpovídám mu prý na jeho dotaz, odkud mám svou víru: »Stojí

prof. H. na stanovisku vědeckém, které neuznává žádného nadpřirozeného, zázračného pramene poznání, či vidí pramen náboženské víry v nadpřirozeném, zázračném zjevení?« To je typická otázka positivistova. Mám dobrou vůli na ni odpovědět buď tak anebo tak, ale nemohu; nikoli ze strachu a z rozpaků, ale protože je to falešná otázka. Uznávám vědu, neutíkám před ní, ale vím také, že má víra z ní a podle jejích měřítek se nerodí. Theism v plném svém smyslu odmítá matné zjevení Boží v zážitcích, citech a zkušenostech; uznává jedině zjevení jako pravdu, zákon, milost a odpuštění, přicházející na člověka s druhého břehu. Jistě nelze to nazvat ani »vědeckým« ani »nadpřirozeným, zázračným pramenem poznání«.

V tomtéž čísle »Přítomnosti« vytýká mně Dr. Kozák, nevím už po kolikáté, strach. Bojím prý se důsledků otevřené mluvy pro církev — a proto prý opatrně mlčím o věcech, o kterých jsem měl promluvit. Ujišťuji Dra Kozáka, že strachu nemám. Kritika apoštolského vyznání dnes u nás skoro nikým nehne. Právě v posledním čísle »Kostnických jisker« varuje mne p. O. Fleischer, který už i v »Přítomnosti« se mnou polemisoval, abych více dbal solidarity protestantismu, nevnášel do jeho řad zmatek a možnost rozkolu. Dnes je taková situace v našich protestantských kruzích, že dostávám já za své hájení základních zásad křesťanské theologie a nikoli moji odpůrci. Útočná forma mých projevů a mé výklady o katolictví jsou k tomu dobrou záminkou. K názorům, které pronáší Dr. Linhart, není dnes třeba velkého hrdinství. Nahlédněte do našich protestantských časopisů, jak náš spor posuzují! Ozval se v jednom z nich i zastřený stesk, že církev nemůže dobře proti mně zakročit.

Děkuji vám, pane redaktore, za uveřejnění tohoto dopisu.

V Praze dne 5. března 1927.

Vám oddaný *J. L. Hromádka.*

(Poznámka redakce. Vážíme si velmi této diskuse o bolestech českého protestantismu. Přes to však doufáme, že sami pp. debatující nahlédnou, že je třeba nějakým způsobem ji zakončit. Tam, kde stojí stanovisko proti stanovisku, mohla by debata býti nekonečná.)

Krise knihy?

Velectěný pane redaktore,

doufám, že mi dovolíte již nyní říci několik slov k článku E. Basse v minulém čísle Přítomnosti.

Pan red. Bass vystupuje ve své úvaze proti generalisování a stručně raženým heslům, ale obávám se, že právě on dělá jen z několika fakt závěry. Jeho práce byla celkem snadná: postavil si tři více méně falešné bubáky a porazil je. Tím však ještě neporazil tvrzení, že česká kniha je v krisi. Vidí za výkladem hezká vydání několika autorů, kteří jdou na odbyt, ale nenahlédl do skladů, kde hromadí se neprodané spisy těch méně slavných, ale přece ne špatných spisovatelů. Popírá postupně, že by sport, tanec a radio byly zhoubní nepřátelé knihy, ale nepřikročí k celku, nemluví o zcela jiném duchu doby, který je knize naprosto nepříznivý.

Oprávněnost veřejných knihoven je mimo debatu, ale mimo debatu je také, že nebýti knihoven, knihy by se více kupovaly. Zde by snad pomohlo aspoň trochu omezení půjčování osobám zámožným, které by si knihy koupit mohly, ale nedělají tak ze škrobství.

Česká kniha je v krisi vlastně stále, jako kniha každého malého národa. O krisi anglické, německé neb francouzské knihy neslyšíme. Malý národ dá málo čtenářů, následkem toho mohou být náklady pouze malé, kniha je pak drahá, následkem toho je málo kupců. Circulus vitiosus.

Ale o čem by se dalo ještě lépe psát, je krise nakladatelů. S některými politickými vydavatelskými podniky nelze prostě konkurovat. Samy noviny přinášejí denně tolik materiálu, že mohou téměř plně uspokojiti potřebu čtení. Romány otištěné zprvu v novinách a pak teprv vydané mají sazbu úžasně zlevněnou; četba některých časopisů patří často k stranickému kultu (Rozkvět, Hvězda), nebo jejich prosperita je založena na úrovni, ke které by soukromý podnikatel neklesl (Zpravodaj). Těžká konkurence! Ale vedle těchto ohromných podniků konkurují malinká nakladatelství, která vydají jednu dvě knihy za rok. Či lépe řečeno práci drobí, drobí zisk. Takový malý nakladatel spokojí se s ziskem i menším, poněvadž tento podnik bývá jen jeho vedlejším zaměstnáním a poněvadž spojuje zisk nakladatele, spisovatele, překladatele a pod.

Další vážnou kapitolou je poměr nakladatele ke knihkupci. Snad potřeboval by podrobnějších úvah na základě přesných dat, já však omezím se jen na konstatování, že knihkupec při svém poměrně nepatrném risiku a výlohách žádá 33% až 50% skonta! A při tom všem tu přece jistý zisk býti musí a tak se započítá do ceny knihy. Proto je cena tak vysoká — zase kousek té krise! Ovšem je tento zisk nepřiměřeně malý zisku tiskárny nebo knihkupce a — co je nejhorší — pozůstává nejvíce z přírůstku ceny skladu.

Myslím tedy, že o krisi přece jen lze mluvit, a namítá-li někdo, že nadělá se příliš mnoho křiku, když právě není konjunktura na knižním trhu, tu odpovídám: prodělává-li krisi výroba budíčků nebo kartáčů, není s tím spiat zájem veřejnosti tak, jako když v krisi ocitá se výroba knihy.

V plné úctě *Radovan Šimáček.*

Sektářství u nás.

Pane redaktore,

dosavadní vysoká úroveň »Přítomnosti« si věru zaslouží jiných informací o duchovních směrech, než jaké podal p. Muška v článku »Sektářství u nás«.

Dovolte mi několik slov už o nadpisu. Slova sekta užívá dnes už jenom katolický bohoslovec staré školy, mluví-li o všech protestantech. Myslí při tom hlavně na reformační dobu, kdy se od samospasitelného tělesa odštěpila řada evangelických směrů. Vzdělaný katolický bohoslovec a všichni evangeličtí bohoslovci nové doby tohoto výrazu neužívají. Stůjtež zde z dávno odbyté diskuse pouze slova lutherského německého učence dra F. Niebergutha: »Chceme raději říkat církev volby na místo ošklivého slova sekta. V národních církvích (státem uznaných) stává se člověk členem už při narození; nebot jestliže je dítko vekřtěno do sboru, neznamená to docela nic při povšechném užívání tohoto obřadu a při malé důležitosti křtu; rozhodně nemůže dítě za obé. Člověk vidí, že je členem církve až při probuzení vědomí. Do církve volby (státem neuznané církve, stojící na rozluce) však se vstupuje až na základě rozhodnutí. Toto rozhodnutí přijde po náboženských zkušenostech. Rozhodně stojí taková společnost na dobrovolném rozhodnutí svých členů. Vůbec se nemá říkat sekta; nebot s tímto výrazem spojena je představa, že se něco odštěpilo od samospasitelného nebo sbořeného tělesa. Se stejným oprávněním můžeme mluvit o lutherské sektě a o církvi methodistické. Buď je vše církev, co se shromažďuje zde neb onde okolo bible, Večeře Páně a křtu, nebo vše je sektou.«

A nyní několik slov o »Bratrské Jednotě Chelčického«. Pan Muška si historii mnoho hlavu neláme a zjednodušuje si problém tak, že prostě s kým si neví rady, dá mu vzniknout z methodismu. Nechť se ostatní brání, já za B. J. Ch. sděluji o naší historii toto: Bratrská Jednota Chelčického je československá větev Světového svazu baptistů. Baptisté jsou nejradikálnějším směrem ve světovém protestantismu, jenž vyjadřuje úsilí zachovat křesťanství v jeho novozákonné podobě. Jedním ze

zvláštních rysů novozákonného křesťanství je obyčej vykonávat křest ponořením dospělých, kteří před tím prožili své přesvědčení a výslovně si tento křest přejí. Dnešní theologická věda (bohoslovci ze všech církví) potvrzuje, že toto byl původní smysl symbolu křtu a že se křesťanstvo od této zvyklosti uchýlilo. Ač toto je jenom část programu baptistů a rozhodně nikoliv přední, baptisté dostali své pojmenování podle tohoto odlišného znaku. Od dob apoštolských až po dnešní dobu v dějinách vystupují přívrženci tohoto hnutí pod různými jmény v různých zemích. V době reformační zástupci tohoto směru (v Evropě známého pod jménem hnutí křtěnců, u nás pod méně správným pojmenováním hnutí novokřtěnců) se pokusili domyslit reformační požadavky, vrátivše křesťanstvu nejen jeho prvý symbol — Večeři Páně — v původním významu, nýbrž i druhý symbol — novozákonní křest — žádajíce, aby byl vykonáván jako v dobách apoštolských. Pro tento svůj požadavek byli krutě pronásledováni všemi církvemi, ač nikdy nikdo z nich nevložil ruky na svého bližního pro jiné přesvědčení. Odtud prýští hlavní požadavek baptistů: jsou pro naprostou svobodu svědomí, kterou však nereklamovali jenom pro sebe, nýbrž pro všecky. A nehlásali pouze svobodu svědomí, nýbrž stali se, jejími heroldy i průkopníky. Horoucí láskou k svobodě puzen, založil jejich slavný příslušník Roger Williams první stát na světě s naprostou náboženskou svobodou (Rhode Island ve Spojených Státech), kam se utíkali pronásledovaní ze všech táborů, příslušníci různých pronásledovaných církví i atheisté. Pane M., upíráte nám pokrokovost. O Rogeru Williamsovi nevíte ničeho? Slyšme však raději někoho, kdo baptistou není. Pýcha německé vědy poslední doby prof. dr. E. Troeltsch praví: »Idea svobody svědomí, tolerance nebo lidskosti byla uznána starším protestantismem, jak lutherského, tak kalvínského útvaru. Tyto zásady pocházejí od křtěnců, kteří právě byli krutě pronásledováni ode všech protestantských církví. Hnutí křtěnců a humanitní myšlenky — to jsou zástupci a průkopníci všeobecných lidských práv, náboženské svobody a tolerance.«

Důsledkem baptistické lásky k svobodě je další princip: jsou nekompromisně pro naprostou odluku církve od státu. Odmítají přijímat pro své účely peníze, které nebyly dány dobrovolně a které stát vymáhá třeba exekucí. Věří s Chelčickým, že spojením církve a státu »jed vlit byl do církve svaté«. Z toho důvodu odmítají jakékoliv státní uznání v kterémkoli státě světa.

Historie baptistů vykazuje tato známá jména: anglický básník John Milton, spisovatel John Bunyan. V novější době president Harding, ministerský předseda Hughes; Lloyd George. Všech baptistů na světě je 39 milionů.

Přicházím k tvrzením p. E. M., že prý »je přesvědčen«, že mezi ideou baptismu a ideou Chelčického není ani nejmenšího vztahu. Zajímá mne slovo »přesvědčen« — kde se pisatel o tom »přesvědčil«? Jeho tvrzení svědčí, že nezná ani jeden ani druhý směr. Které jsou hlavní složky učení Chelčického? Jsou to odmítnutí spojení církve a státu a světový mír. O rozluce byla řeč. My baptisté jsme vždy byli pro nekompromisní rozluku, ale také jsme ji žili. Byli jsme hrdi na to, že jsme státem neuznáni už v Rakousku, zatím co jsme byli vysmíváni těmi, kteří za nedlouho s ostatními a tedy i s námi pomáhali rozbíjet stát, který jim »uznal« jejich religiosnost. Dnes nečiníme z nouze cnost, když v republice byla rozluka dána do programu; Byli jsme pro ni i když to nebylo populární. Nemáme společný styčný bod s Chelčickým po této stránce?

Podívejme se na druhou zásadu Chelčického — pacifismus. Baptisté byli vždy krutě pronásledováni a považovali jako Chelčický pronásledování pro přesvědčení za velkou čest. Avšak, ač jsme byli napadáni a násilím nám bráněno sloužit Bohu, jak nám svědomí kázalo, my sami jsme nikdy ruky nevložili na jiné, abychom buď násilím své přesvědčení šířili, nebo bránili. A to nemůže říci nejen katolická církev, avšak ani církev protestantská, ať typu Kalvínova nebo Lutherova.

A konečně i v našem rozlišovacím úkonu jde Chelčický s námi. Zde jsou jeho známá slova, na kterých zbudovala svůj obyčej i stará Jednota Bratrská, která křest vykonávala naším způsobem celé století v prvé polovici svého vývoje. Chelčický praví: »Měli by se křtíti jen dospělí.« V Postille praví: Prvotní základ potřebný ke křtu jest věřiti evangeliu a v skutku je zachovávati. Nebo nikdy apoštolé nekřtili, dokud lidé evangeliu neuvěřili a v skutku jeho nečinili. Proto pochybné jest, když kněží svět, poběhlý od Boha, který evangeliu nevěří, církví nazývají, aby nabýval na křtu dětí synovství Božího. A tak ti, kteříž se křtí, v též slepotě a hříších rostou a starají se, nevědouce nic o synovství Božím, jako i jich otcové. A tak jedno pokolení za druhým jde, bludem předků svých se napájejíce, Boha neznajíce a svátostí tělesně bez rozumu od kněží i svatokupeckých následujíce.«

Pan E. M. nás zařazuje do »importovaných sekt«. Zde nový důkaz o jeho neinformovanosti.

Dnešní práce mezi baptisty v Československu byla započata Jindřichem Novotným před skoro padesáti léty. Jindřich Novotný, syn probuzenského rychtáře, vyrostlý pod pověstným zámkem v Náchodě, kde řádil Essentr, byl rozený římský katolík, avšak vlivem svého otce, hlavně pak tajným písmáckým shromážděním, do kterého se dostal ve svém dvanáctém roce, byl získán pro hnutí, které bylo bezprostředním pokračováním staré Jednoty Bratrské. Po vykonaných theologických studiích ve Švýcarsku a Skotsku, vrátil se do Prahy, kde ve svém Novém zákoně objevil zásady Petra Chelčického. Když pak hledal stejně smýšlející, nalezl je v Rusku, kam se odebral, byl pokřtěn a poslán ruskými bratřími do své vlasti, aby započal novou práci. Co zbude z »importované« církve, p. E. M.?

Ještě slovo o amerických dolarech. Není pravda, že američtí milionáři podporují naši misii. Jsou to dobrovolné dary velkou většinou naprosto nezámožných středních a dělnických vrstev. A tato pomoc z ciziny v naší církvi není ani poměrně o nic větší, než kterékoliv jiné evangelické církve u nás. Klep »o ziskuchtivých egoistech, kterým se hmotně velmi dobře daří«, by měl autor odvolat, chce-li se počítat mezi pravdomluvné lidi. Ani jeden z našich kazatelů ani z daleka finančně není v takovém postavení, jako kterýkoli farář z českobratrské nebo slovenské lutherské církve. Americká pomoc ve většině případů činí asi 10—20% platu našich kazatelů. Pisatel nemá ani ponětí, jaké oběti musejí přinášet lidi, kteří stojí na nekompromisní odluce a jakými obnosy přispívají i chudobní členové ve sborech státně neuznaných, aby své sbory finančně udrželi.

Pohádka o germanisačním vlivu je úplně vymyšlena. — P. E. M. úplně zaspal historický den v dějinách československého protestantismu — ustavení Svazu evangelických církví v ČSR., do kterého patří methodisté, baptisté i Jednota Bratrská. Proto mohl mluvit o nesnášelivosti. — Pisatel mluví v odstavci o baptistech také o Američanech v ČSR. usedlých, kteří posílají do Ameriky zprávy o výsledcích své práce. Pravda je, že za celé půl století až dodnes byla naše církev v ČSR. úplně samostatná a že za celou tu dobu zde nebyl usazen ani jediný cizinec; celou práci konali pouze naši lidé.

Děkuji Vám, vážený pane redaktore, za tolik místa pro můj dopis a jsem

Váš oddaný

Josef Novotný,
předseda Bratrské Jednoty
Chelčického v ČSR.